

Ehl-i Sünnet ve Şîa Arasında Paradigma Kavşağı Râviler: Hz. Ali'nin Faziletleri Örneği

Mustafa Kalfa*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.452

Sayı: 2 | Ekim 2026

E-ISSN: 3108-8147

*Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri (Hadis), İstanbul/Türkiye

E-mail: mustafa.kalfa@stu.ihu.edu.tr
https://orcid.org/0009-0001-7209-8524
https://ror.org/02y5xdw18

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 25.06.2026

Kabul Tarihi: 24.09.2026

Yayın Tarihi: 25.10.2026

Değerlendirme: Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı.
iThenticate / turnitin.com

Etik Bildirim: dergi@nukkadhadis.com - nukkadhadis.com

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

...

nukkadhadis.com

Öz

Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki sınır ilk asırlarda bugünkü kadar keskin değildir. Bu sebeple Şîi eğilimli bir râvi, mezhebinin propagandasını yapmadığı sürece Sünnî kaynaklarda yer alabilmiş, bunun tersi de mümkün olmuştur. Bu çalışma, iki geleneğin rivayet sistemleri arasında rivayetlerin el değiştirip değiştirmediğini, değiştirdiyse bunun hangi yönde ve hangi yolla gerçekleştiğini isnad düzeyinde izlemeyi amaçlamaktadır. Örneklem olarak İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) el-Mevzûât'ında Hz. Ali'nin (ö. 40/661) faziletlerine ayrılan bâbdaki 20-29 numaralı rivayetler seçilmiştir. Bu rivayetlerin Sünnî ve Şîi kaynaklardaki tarikleri el-Mektebetü's-Şâmile ve Mektebetü Ehli'l-Beyt programlarıyla taranmış, her rivayet için isnad şemaları çizilmiştir. Şemalarda Şîi eserlere ait senedler ayrıca işaretlenmiş, sahâbî tabakası karşılaştırmaya dahil edilmemiştir. Rivayeti isnadsız veren kaynaklar ise şemalara alınmamıştır. İsnad kollarının birleştiği noktalarda bulunan râvilerin, her iki geleneğin ricâl eserlerindeki kayıtları ve rivayet eserlerindeki yeri incelenmiştir. Çalışmada bu inceleme için üç kavram önerilmektedir. Paradigma kavşağı, isnad şemasında farklı mezhebî aidiyete sahip kolların ilk kez birleştiği râvidir. Geçiş râvisi, bu konumda yer alıp her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunan ve her ikisinin rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenen râvidir. Şematik geçiş râvisi ise kavşakta bulunduğu hâlde bu iki şarttan en az birini taşımayan râvidir. Örneklemde tespit edilen dokuz paradigma kavşağının yalnız üçünde geçiş râvisi bulunmaktadır. Bunlar Ebû Hârûn el-Abdî, Hâris b. Hasîra ve Ubeydullah b. Mûsâ'dır. Kavşakların çoğu ise şematik geçiş râvisi niteliği taşımaktadır. Bazı rivayetlerde intikal râvi düzeyinde değil, müellif düzeyinde ya da bir nüshanın el değiştirmesiyle gerçekleşmiştir. Bir rivayette ise kavşak bulunmadığı hâlde isnadda bir geçiş râvisi yer almaktadır. Sünnî müelliflerin bir rivayeti yalnızca mevzû olduğunu göstermek için kaydetmesi geçişkenliğe delil sayılmamıştır. Çalışma, bir kavşağın varlığının tek başına geçişkenliğe delil olmadığını göstermektedir. Geçişkenlik, belirli râviler ve eserler üzerinden gerçekleşen sınırlı ve izlenebilir bir olgudur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ehl-i sünnet, Şîa, Paradigma Kavşağı, Geçiş Râvisi.

Paradigm-Junction Narrators Between Ahl al-Sunna and Shī'a: The Case of the Virtues of 'Alī b. Abī Ṭālib Mustafa Kalfa*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.452

Issue: 2 | October 2026

E-ISSN: 3108-8147

*PhD Student, Ibn Haldun University,
Basic Islamic Sciences (Hadith),
Istanbul/Türkiye

E-mail: mustafa.kalfa@stu.ihu.edu.tr
https://orcid.org/0009-0001-7209-8524
https://ror.org/02y5xdw18

Article Type: Research Article

Date Received: 2026-06-25

Date Accepted: 2026-09-24

Date Published: 2026-10-25

Review: This article has been reviewed
by at least two reviewers using a double
blind peer review model.

Ethical Statement: It is declared that
scientific and ethical principles have
been followed while conducting and
writing this study and that all the
sources used have been properly cited.

Plagiarism checks: Yes. iThenticate /
turnitin.com

Complaints: dergi@nukkadhadis.com -
nukkadhadis.com

Conflicts of Interest: The author(s) has
no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s)
acknowledge that they received no
external funding to support this
research.

Copyright & License: Authors
publishing with the journal retain the
copyright to their work licensed under
the CC BY-NC 4.0.

...
nukkadhadis.com

Abstract

In the early centuries, the boundary between Ahl al-Sunna and the Shī'a was not as sharp as it is today. For this reason, a narrator with Shī'i leanings could find a place in Sunnī sources as long as he did not propagate his school, and the reverse was also possible. This study aims to trace, at the level of the isnād, whether traditions changed hands between the transmission systems of the two traditions and, if they did, in which direction and by what route. The sample consists of traditions nos. 20-29 in the chapter devoted to the virtues of 'Alī b. Abī Ṭālib (d. 40/661) in Ibn al-Jawzī's (d. 597/1201) *al-Mawḍū'āt*. The lines of transmission of these traditions in Sunnī and Shī'i sources were surveyed with the *Shāmila* and *Maktabat Ahl al-Bayt* programs, and isnād diagrams were drawn for each tradition. In the diagrams, chains belonging to Shī'i works were marked separately, and the generation of the Companions was excluded from the comparison. Sources that give a tradition without an isnād were not included in the diagrams. For the narrators found at the points where isnād branches meet, their entries in the *rijāl* works of both traditions and their place in the transmission works were examined. The study proposes three concepts for this examination. A paradigm junction is the narrator in whom branches of differing sectarian affiliation meet for the first time in an isnād diagram. A transitional narrator is one who stands at such a junction, has an independent entry in the *rijāl* systems of both paradigms and transmits in the works of both. A schematic transitional narrator, by contrast, stands at a junction but lacks at least one of these two conditions. Of the nine paradigm junctions identified in the sample, only three contain a transitional narrator. These are Abū Hārūn al-'Abdī, al-Ḥārith b. Ḥaṣīra and 'Ubayd Allāh b. Mūsā. Most of the junctions, on the other hand, have the character of a schematic transitional narrator. In some traditions the transfer took place not at the level of a narrator but at the level of an author or through a manuscript copy changing hands. In one tradition a transitional narrator appears in the isnād although there is no junction. A Sunnī author's recording of a tradition solely to show that it is fabricated was not counted as evidence of transitivity. The study shows that the existence of a junction is not in itself evidence of transitivity. Transitivity is a limited and traceable phenomenon that operates through particular narrators and works.

Keywords: Ḥadīth, Ahl al-Sunna, Shī'a, Paradigm Junction, Transitional Narrator.

Citation: Kalfa, Mustafa. "Ehl-i Sünnet ve Şîa Arasında Paradigma Kavşağı Râviler: Hz. Ali'nin Faziletleri Örneği". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 46-91.
doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.452

رواية ملتقى البراديعم بين أهل السنة والشيعة: فضائل علي بن أبي طالب نموذجاً مصطفى كلفة*

الملخص

لم يكن الخط الفاصل بين أهل السنة والشيعة في القرون الأولى بالحدة التي هو عليها اليوم. ولذلك أمكن للراوي ذي الميول الشيعية أن يجد له موضعاً في مصادر أهل السنة ما دام لا يدعو إلى مذهبه، وكان العكس ممكناً أيضاً. وتهدف هذه الدراسة إلى تتبع الروايات على مستوى الإسناد لمعرفة هل انتقلت بين منظومتي الرواية عند الطائفتين، وإن انتقلت ففي أي اتجاه وبأي طريق. وقد اختيرت عينة للدراسة الروايات المرقمة من 20 إلى 29 في الباب المخصص لفضائل علي بن أبي طالب (ت 661/40) من كتاب الموضوعات لابن الجوزي (ت 1201/597). وتُتبع طرق هذه الروايات في المصادر السنية والشيعة باستعمال برنامجي الشاملة ومكتبة أهل البيت، وُسمت لكل رواية مخططات إسنادها. ومُيزت في المخططات أسانيد المصنّفات الشيعية، ولم تُدخل طبقة الصحابة في المقارنة. أما المصادر التي أوردت الرواية بلا إسناد فلم تُدرج في المخططات. ودُرست تراجم الرواة الواقعيين في نقاط التقاء طرق الإسناد في كتب الرجال عند الطائفتين، وموقعهم في كتب الرواية عندهما. وتقترح الدراسة لهذا الغرض ثلاثة مفاهيم. فملتقى البراديعم هو الراوي الذي تلتقي عنده لأول مرة في مخطط الإسناد طرق مختلفة الانتماء المذهبي. وراوي الانتقال هو الراوي الواقع في هذا الموضوع، الذي له ترجمة مستقلة في المنظومة الرجالية لكلا البراديعمين، ويقوم بمهمة النقل في مصنّفات الرواية عند كليهما. وأما راوي الانتقال الصوري فهو الذي يقع في الملتقى ولكنه يفقد أحد هذين الشرطين على الأقل. ومن بين الملتقيات التسعة التي رُصدت في العينة لم يوجد راوي الانتقال إلا في ثلاثة منها. وهؤلاء هم أبو هارون العبدى والحارث بن حصيرة وعبيد الله بن موسى. وأما أكثر الملتقيات فهي من قبيل راوي الانتقال الصوري. ووقع الانتقال في بعض الروايات لا على مستوى الراوي، بل على مستوى المؤلف أو بانتقال نسخة من يد إلى يد. وفي إحدى الروايات يوجد راوي انتقال في الإسناد مع أنه لا يلتقي فيها. ولم يُعدّ إيراد المصنّفين من أهل السنة روايةً لمجرد بيان وضعها دليلاً على التداخل الروائي. وتُظهر الدراسة أن وجود الملتقى لا يدلّ بمفرده على التداخل الروائي. فالتداخل الروائي ظاهرة محدودة يمكن تتبعها، تجري عبر رواة بأعيانهم ومصنّفات بعينها.

الكلمات المفتاحية: الحديث، أهل السنة، الشيعة، ملتقى البراديعم، راوي الانتقال.

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.452

Issue: 2 | October 2026

E-ISSN: 3108-8147

*طالب دكتوراه، جامعة ابن خلدون، العلوم الإسلامية الأساسية (الحديث)، إسطنبول / تركيا

E-mail: mustafa.kalfa@stu.ihu.edu.tr

https://orcid.org/0009-0001-7209-8524

https://ror.org/02y5xdw18

نوع المقال: مقالة بحثية

تاريخ الاستلام: 2026-06-25

تاريخ القبول: 2026-09-24

تاريخ النشر: 2026-10-25

مراجعة المقالة: تمت مراجعة هذه المقالة من قبل محكمين على الأقل باستخدام نموذج المراجعة العمياء المزدوجة.

بيان أخلاقيات البحث: يُصرّح بأنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إجراء وكتابة هذه الدراسة، وأن جميع المصادر المستخدمة قد تم الاستشهاد بها بشكل صحيح.

فحص الانتحال: نعم iThenticate.

/ turnitin.com

شكاوى ومقترحات:

dergi@nukkadhadis.com

- nukkadhadis.com

تضارب المصالح: ليس لدى المؤلف (المؤلفين) أي تضارب مصالح للإعلان عنه.

الدعم المالي: يؤكد المؤلف (المؤلفون) أنهم لم يتلقوا تمويلاً خارجياً لدعم هذا البحث.

الحقوق والترخيص: يحتفظ المؤلفون الذين ينشرون في هذه المجلة بحقوق الطبع والنشر لأعمالهم المرخصة بموجب رخصة المشاع الإبداعي نُسب المُصنّف - غير تجاري 4.0 دولي (CC BY-NC 4.0).

...

nukkadhadis.com

الاقتباس: Kalfa, Mustafa. "Ehl-i Sünnet ve Şîa Arasında Paradigma Kavşığı Râviler: Hz. Ali'nin Faziletleri Örneği". Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi 2 (Ekim 2026), 46-91.
doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.452

Giriş*

Hız. Ali taraftarlığı, Hız. Peygamber'in vefatından sonra bir mezhep olarak değil yönetimin Hız. Ali ve soyuna ait olması gerektiğini düşünen bir siyasi fikir olarak baş göstermiş, "şî'atü Ali" ifadesi de ilk dönemlerde sözlük anlamıyla yani Ali'nin tarafındakiler manasında kullanılmıştır. "Râfıza" nitelemesi dahi başlangıçta yalnızca Zeyd b. Ali'yi (ö. 122/740) terk edip Ca'fer es-Sâdık'a (ö. 148/765) tâbi olan küçük bir zümre için kullanılırken, zamanla bütün Şîa'yı kapsayacak şekilde genişlemiştir.¹ Şîa'nın mezhep hüviyetine kavuşması ise Kerbelâ Vak'ası'nın (61/680) ardından hızlanarak İmâmiyye-İsnâaşeriyye doktrininin Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733 [?]) ve Ca'fer es-Sâdık etrafında gelişmesiyle mümkün olmuştur.² Dolayısıyla uzun bir periyodu kapsayan bu süreçte hadis nakil sisteminde yer almış kişilerin henüz oturmamış kavramlarla Şîi olarak nitelendirilmiş ve hem Ehl-i sünnet hem de Şîa meclislerinde bulunmuş olmaları mümkündür.

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) uydurma hadisleri bir araya getirmek gayesiyle kaleme aldığı el-Mevzûât adlı eserinde Hız. Ali'nin faziletleri konusunda uydurma denebilecek çok sayıda rivayet olması sebebiyle müstakil bir bâb ihdâs etmiştir. Araştırma örnekleminin bu kitap-tan seçilmesinde İbnü'l-Cevzî'nin mevzû hükmü vermedeki tesâhülü, yani zayıf hatta sahih bazı hadisleri de mevzû sayma eğilimi etkili olmuştur. Nitekim bu eserdeki bazı hadislerle Sünnî rivayet kitaplarında da rastlanmaktadır. İbnü'l-Cevzî, Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan bir hadisi ve Buhârî'nin *Sahîh*'inin Hammâd b. Şâkir (ö. 311/923-24 [?]) rivayetindeki bir hadisi dahi mevzûlar arasında zikretmiştir.³ İncelenen rivayetlerden 22 ve 24 numaralı olanlar Ahmed b. Hanbel'in *Fezâilü's-sahâbe*'sinde yer almaktadır. 26 numaralı rivayetin son cümlesini ise Hâkim el-Müstedrek'te sahih kabul ederek nakletmiştir. Bu durum, bâbdaki rivayetlerin bir kısmının Sünnî kaynaklarda da dolaşımda olduğunu ve bâbın iki paradigma arasındaki geçişkenliği sınamaya elverişli bir malzeme sunduğunu göstermektedir. Bu

* Bu makale, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi XV. Öğrenci Sempozyumu'nda 26 Mayıs 2025 tarihinde sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir. Yazım sürecindeki destekleri sebebiyle İlimler ve Sanatlar Merkezi (İSM) İhtisas Programı'na teşekkür ederim. This article is an expanded version of the paper presented at the 15th Student Symposium of the Faculty of Theology, Marmara University, on 26 May 2025.

هذا البحث صيغة موسعة للورقة التي قُدمت في الندوة الطلابية الخامسة عشرة لكلية الإلهيات بجامعة مرمرة بتاريخ 26 مايو 2025م.

¹ Bekir Kuzudişli, *Şîa ve Hadis: Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 46-47.

² Mustafa Öz, "Şîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/112-113.

³ Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî (Riyad: Dâru Tayyibe, ts.), 1/329-331; Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996), 6/487. Söz konusu hadisler için bk. Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1386-1388/1966-1968), 3/101, 2/282.

çalışmada, el-Mevzûât'ın söz konusu bâbında yer alan 20-29 numaralı hadisler⁴ Sünnî ve Şîî kaynaklarda taranıp isnad şemaları çizilecek ve elde edilen sonuçlar ışığında bu rivayetlerin Ehl-i sünnet ve Şîa arasında bir etkileşime konu olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Farklı sahâbîlerden gelen rivayetlerin metinlerindeki yadsınamaz boyuttaki benzerlikler sebebiyle kimi zaman sahâbî esaslı isnad şemaları yerine şevahide dayalı şemalara ve bu hadislerin sened ve metin yönünden yorumlanmasına yer verilecektir. Rivayetin ilk geçtiği kaynağın ait olduğu müellifin Sünnî ya da Şîî olması meselesi önem arz ettiği için isnad şemalarında Şîî eserlerin senedleri köşeli kutular ile gösterilmiş ve vefat tarihleri belirtilmiştir. Bu kodlamada esas alınan ölçüt, kutuda adı geçen râvinin kendi mezhebî aidiyeti değil, o isnadı kullanan müellifin mensup olduğu paradigmadır. İsnad şemaları yalnızca isnadla nakledilen kayıtları içermekte, rivayeti isnadsız olarak yahut sadece bir başka müellife nispetle veren kaynaklar şemaya dahil edilmemiştir. Bu tür kayıtlara ancak rivayetin hangi paradigmada ortaya çıktığını göstermeleri bakımından değer taşıdıkları ölçüde başvurulmuş, böyle bir değer taşımayan isnadsız nakiller erken tarihli olsalar dahi rivayetin seyrini tespit için ölçüt sayılmamıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Türkiye'de Şîa'nın hadis anlayışına yönelik ilk müstakil çalışma Cemal Sofuoğlu'nun doktora tezidir.⁵ Bekir Kuzudişli'nin *Şîa ve Hadis*'i ise Şîî rivayet sisteminin teşekkülünü bü-tüncül biçimde inceler.⁶ Aynı müellifin "Sunnî-Shî'î Interaction in the Early Period" makalesi, bu çalışmada sorulan soruya yakın bir konuyu işlese de asıl hedefi Sünnî isnadların Şîî hadis külliyyatına geçişini ele almaktır.⁷ "Geçişkenlik" kavramını bir analiz aracı olarak öneren ise Muhammed Enes Topgöl olmuştur. Topgöl, fezâil ve mesâlib türü rivayetler ile polemik anlatılarının bu takibi yapmak bakımından işlevselliğine dikkat çekmiştir.⁸ Bu sâik, çalışmamızın el-Mevzûât rivayetlerini konu etmesinde de belirleyici olmuştur. Aynı müellifin *Kütüb-i Sitte* râvileri arasındaki Şîî eğilimli isimlerin çoğunun Kûfe ile irtibatlı olduğunu gösterdiği yüksek lisans tezi, geçişkenliğin yoğunlaştığı bölgeyi göstermesi açısından önemlidir.⁹

⁴ Örneklem, çalışmanın sınırlarını aşmamak adına on hadis olarak belirlenmiştir. Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'ndaki elli dokuz hadis içerisinden seçim yapılırken muhtevaya dayalı bir ön eleme yapılmamış, ardışık bir kesit esas alınmıştır.

⁵ Cemal Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1977).

⁶ Kuzudişli, *Şîa ve Hadis*.

⁷ Bekir Kuzudişli, "Sunnî-Shî'î Interaction in the Early Period -The Transition of the Chains of Ahl al-Sunna to the Shî'a-", *İlahiyat Studies* 6/1 (2015), 7-45.

⁸ Muhammed Enes Topgöl, "Sünnî-Şîî İkilemine Farklı Bir Bakış: Yeniden İnşa Edilen Hadis Bağlamları", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 41 (2019), 45-83.

⁹ Muhammed Enes Topgöl, *Hadis Râvilerinde Şîîlik Eğilimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 185-186.

Ayşe Nur Duman, iki ekol arasındaki ortak rivayetler meselesini Küleynî'nin *el-Kâfî*'sinin Usûl bölümünde tespit ettiği müşterek rivayetler üzerinden işlemiştir. Yazar, hadis halkalarının hangi dönemde iki ekolün râvilerine açık olduğunu ve Şîi meclislerin bağımsızlaşmasını incelemiştir.¹⁰ Tek bir rivayetin seyrini izlediği makalesi ise bir haberin bir ders halkasından diğerine nasıl intikal ettiğini tespit etmektedir.¹¹ Mustafa Tatlı ise iki makalelik bir seride firâset hadisini önce Ehl-i sünnet, sonra Şîa cephesinden ele almıştır. Yazar, her iki ricâl edebiyatını karşılıklı taramış ve bu rivayette isnad yönünden bir geçişin kurulamayacağını, buna karşılık anlam düzeyinde bir etkileşimin izlenebileceğini ortaya koymuştur.¹² Tahsin Kazan da “ümmetim dalâlet üzere birleşmez” rivayetinin iki mezhepte ortak kullanılmasından hareketle bu ortak kullanımın mezhepler arası bir etkileşime işaret edip etmediğini tartışmıştır.¹³ Yusuf Suiçmez'in Şîa Hadis Tarihi adlı eserinin son bölümü de Ehl-i sünnet ve Şîa'nın kaynaklarındaki ortak rivayetlere ayrılmış olmakla birlikte, müşterek rivayetlerin değerlendirilmesinde izlenen yöntem eleştiriye konu olmuştur.¹⁴ Hz. Ali'ye dair fezail ve uydurma rivayetleri bir arada ele alan Cevat Doğmaç'ın doktora çalışması da malzeme bakımından bu makaleyle kesişmekle birlikte geçişkenliğin tespitini amaçlamaktadır.¹⁵

İlk üç asırda bir râvinin Şîilikle ithamı, Kûfeli olmasının getirdiği bir eğiliminin, tafdîl meselesinde Hz. Ali'yi öne çıkarmasının veya Ehl-i beyt'in faziletlerine dair rivayette bulunmasının bir sonucu olabilmektedir.¹⁶ Bu ise râvinin mezhebî anlamda İmâmiyye Şîası'na mensubiyetini göstermez. Meselenin Şîa'ya bakan yönünü inceleyen Büyükkara, İmâmiyye ricâl geleneğinin kendi bünyesindeki Gulât, Vâkıfiyye, Eftahiyye ve Zeydiyye kökenli râvileri “mezhebi bozuk” sayarak benzer bir mekanizma işlettğini ortaya koymuştur.¹⁷ Batı

¹⁰ Bk. Ayşe Nur Duman, *Hadis Rivayetinde Sünnî-Şîi Etkileşimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2024).

¹¹ Ayşe Nur Duman, “Değişen Otoriteler: Sünnî ve Şîi Halkalarda Müşterek Nakledilen Bir Rivayetin İncelemesi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/1 (2023), 167-183.

¹² Mustafa Tatlı, “Ortak Hadisler Bağlamında Ehl-i sünnet ve Şîa'ya Göre Firâset Rivayetinin Değerlendirilmesi”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (2022), 709-743; a.mlf., “Ortak Hadisler Bağlamında Ehl-i sünnet ve Şîa'ya Göre Firâset Rivayetinin Değerlendirilmesi II: Şîi Rivayetler”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (2022), 781-805.

¹³ Tahsin Kazan, “‘Ümmetim Dalâlet Üzere Birleşmez’ Rivâyetinin İsnâd Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/75 (2020), 917-926.

¹⁴ Yusuf Suiçmez, *Şîa Hadis Tarihi: Hz. Muhammed'in Söz ve Fiillerinin Şîi İmamlara Nispeti* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018). Esere yöneltilen eleştiriler için bk. Ayşe Nur Duman, “Şîa Hadis Tarihi Adlı Kitabın Muhteva ve Metot Analizi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 57 (2019), 85-101.

¹⁵ Cevat Doğmaç, *Fezâil ve Mevzûât Literatüründe Hz. Ali* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2025).

¹⁶ Muhammed Enes Topgöl, “Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu' (Şîilik Eğilimi) Kavramına Tarihsel Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2012), 51-52.

¹⁷ Mehmet Ali Büyükkara, “İmamiyye Şîa'sının Hadis Usulünde ‘Mezhebi Bozuk’ Râviler (II): Örneklerle Mezhebi Bozuk Ricâl ve Rivayetlerinin Değeri”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 17/4 (2004), 354-368.

literatüründe ise Etan Kohlberg, Şîî bir eserde karşılaşılan alışılmadık bir isnadı konu edinen makalesiyle bu meseleyi işlemiştir.¹⁸

Arapça literatürde mesele büyük ölçüde cedel ve takrîb ekseninde ele alınmıştır.¹⁹ Faruk Hamâde, Ehl-i sünnet müelliflerinin on iki imamdan hadis tahrîc etmekte beis görmediğini örneklerle ortaya koymuş,²⁰ Hüseyin Azîzî ve arkadaşları ise iki gelenekte ortak olan râvileri alfabetik bir biyografi sözlüğünde toplamıştır. Ancak çalışma her râvinin iki gelenekteki konumunu tespitle yetinmekte, rivayetlerin hangi yönde ve hangi halkalar üzerinden intikal ettiğini isnad düzeyinde takip etmemektedir.²¹ Konumuzla irtibatlı bir diğer metin, Murtazâ el-Askerî'nin (1914-2007) *Me'âlimü'l-medreseteyn*'idir. Müellif üçüncü cildin "Hilâfet Mektebi Hadislerinin Ehl-i Beyt Mektebi Arasında Yayılması" başlıklı bahsinde bir intikal iddiası ileri sürmektedir.²² Müellifin amacının, Şîî kaynaklarda zayıf rivayet bulunmasını mazur göstermek olduğu belirtilebilir. Her iki ricâl geleneğindeki karşılıklı sınır çizme eğilimlerinin farkında olmak da çalışmada tespit edilecek râvilerin nerede konumlandıklarını ayırt etmeye yardımcı olacaktır.

Görüldüğü üzere geçişkenlik meselesi mevcut literatürde ya bütün bir hadis külliyyatı ya da tekil rivayetler ölçeğinde ele alınmış, belirli bir bâbda ardışık bir rivayet kümesinin Sünnî ve Şîî kaynaklarda topluca taranıp isnad şemaları üzerinden karşılaştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makale, yukarıdaki yöntemsel çerçevede söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve bazı kavramsallaştırmalar önermektedir. Aşağıdaki kavram tanımlamalarında "paradigma" ile kastedilen, Ehl-i sünnet ve Şîa'nın kendilerine ait ricâl ve rivayet sistemleridir. Ancak söz konusu kavramlar bu iki paradigma haricinde de kullanılabilir. Bu kavramların isnad merkezli karşılaştırmalı çalışmalarda dil birliği sağlaması ve anlamayı kolaylaştırması umulmaktadır. Çalışma boyunca kullanılacak bazı kavramlar ve anlamları şu şekildedir:

1. **Paradigma kavşağı:** Isnad şemasında **farklı** mezhebî aidiyetlere sahip kolların ilk kez kendisinde birleştiği râvidir. Bu niteleme biçimsel bir konumu ifade etmekte olup râvinin zorunlu olarak iki paradigmanın geçişkenliğini sağlayan kişi olduğu anlamına gelmemektedir.
2. **Geçiş râvisi:** *Paradigma kavşağı* olarak nitelenen râvilerden her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunan ve her iki paradigmanın rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenen râvi için kullanılır.

¹⁸ Etan Kohlberg, "An Unusual Shî'î Isnād", *Israel Oriental Studies* 5 (1975), 142-149.

¹⁹ Ayşe Nur Duman, "Hadis Alanındaki Takrîbü'l-Mezâhib Literatürünün Değerlendirilmesi", *İdrak Dinî Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2022), 87-115.

²⁰ Faruk Hamâde, "Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Şîa'nın Oniki İmamının Rivayetleri", çev. Hacı Musa Erkaya – Murat Gökalp, *Dinî Araştırmalar* 8/24 (2006), 327-346.

²¹ Hüseyin Azîzî – Pervîz Rüstgâr – Yûsuf Beyât, *er-Ruvâtü'l-müşterekûn beyne's-Şîa ve's-Sünne*, çev. Abdülemîr el-Verdî – Akîl er-Rubâî – Rezzâk Abdürresûl (Tahran: el-Mecma'u'l-Âlemî li't-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, 1430/2009).

²² Murtazâ el-Askerî, *Me'âlimü'l-medreseteyn* (b.y.: Merkezü't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr li'l-Mecma'i'l-Âlemî li-Ehli'l-Beyt, 2. Basım, 1436), 3/347-348.

3. **Şematik geçiş râvisi:** Bir *paradigma kavşağı* olmakla birlikte, iki paradigmadan en az birinin ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunmayan yahut kaydı bulunsa da o paradigmada fiilî bir nakil görevi üstlenmeyen râvidir.²³

Bu kavramsallaştırmalar ile kastedilen, Schacht (1902-1969) ve Juynboll'un (1935-2010) "common link"i değildir.²⁴ Zira müşterek râvi tespiti isnadın yayılma noktasını verirken bu radaki ayırım, o noktanın iki paradigma arası aktarım değeri taşıyıp taşımadığını konu edinmektedir. *Paradigma kavşağı* olarak tespit edilen râvilerin aynı zamanda müşterek râvi, medâr ya da kısmî medâr olmaları mümkündür, ancak her müşterek râvi, medâr ya da kısmî medâr bir *paradigma kavşağı* değildir. Sahâbî râviler *paradigma kavşağı* tespitinde değerlendirmeye alınmamıştır. Söz konusu nesilde Ehl-i sünnet-Şîa ayrışmasının zeminini aramak ve bunların rivayet aktarımına etkisini incelemek, henüz sistemli hadis rivayetinin oturmamış olması sebebiyle işlevsel olmayacaktır. Çalışmada incelenecek olan rivayetler şu şekildedir:

1. Hz. Ali'nin Peygamberlere Benzetilmesi Rivayeti (20 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ında Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nda yer alan 20 numaralı rivayet Ebül-Hamrâ'dan nakledilmektedir.²⁵ Bu rivayette Hz. Ali'nin peygamberler ile benzer yönlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Buna göre Hz. Adem'in ilmi, Hz. Nuh'un kavrayışı, Hz. İbrahim'in hikmeti, Hz. Yahyâ'nın zühdü ve Hz. Musa'nın kuvveti Hz. Ali'de zühûr etmiştir. Hem peygamberlerin sayısı hem de öne çıkan özellikleri bakımından her iki gelenekte farklı sahâbîlerden farklı varyasyonlarla gelen bu rivayetin tahrîci sahâbî râvisi değil, muhtevası üzerinden yapılacaktır. Sünnî ve Şîî kaynaklarda sekiz farklı sahâbîden rivayet edildiği görülen rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.²⁶

²³ Şîa tarafında Hûî'nin Mu'cem'i esas alınmış, olumsuz tespitler ayrıca Tüsterî'nin *Kâmûsü'r-ricâl*'i ile Necâşî (ö. 450/1058) ve Keşşî'nin (III-IV./IX-X. yy) *Ricâl*'leri üzerinden denetlenmiştir. Bk. Ebül-Kâsım el-Mûsevî el-Hûî, *Mu'cemü ricâlî'l-hadîs ve tafsîlü tabakâtî'r-ruvât* (b.y.: Müessesetü'l-Hûî el-İslâmiyye, ts.); Muhammed Takî et-Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1427-1431); Ebül-Abbâs Ahmed b. Ali en-Necâşî, *er-Ricâl*, thk. Mûsâ eş-Şübeyrî ez-Zencânî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 6. Basım, ts.); Ebû Amr Muhammed b. Ömer el-Keşşî, *Ricâlü'l-Keşşî* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, ts.).

²⁴ Bk. Fatma Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2019).

²⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/370.

²⁶ Ebû Muhammed Hasan b. Ali el-Askerî, *et-Tefsîr* (Kum: Medresetü'l-İmâm el-Mehdî, 1409), 497-498; Yahyâ b. el-Hüseyn eş-Şecerî, *Tertîbü'l-Emâlî'l-hamîsiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001), 1/175; Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Âsımî, *el-Aselü'l-musaffâ fî tehzîbi zeyni'l-fetâ fî şerhi sûreti hel etâ*, thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî (Kum: Mecma'u İhyâi's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1418), 1/124-125, 2/362-363; Ali b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Megâzilî, *Menâkıbü emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, thk. Ebû Abdurrahmân Türkî (San'a: Dâru'l-Âsâr, 1424/2003), 282; Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, *el-Müsterşid fî imâmeti emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, thk. Ahmed el-Mahmûdî (Tahran: Müessesetü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye li-Kûşânûr, 1415), 287; Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kummî İbn Bâbeveyh, *Kemâlû'd-dîn ve tamâmü'n-ni'me*, tsh. Ali Ekber el-Gaffârî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî,

1.1. Rivayetin İsnad Şemasının ve Metinlerinin Genel Değerlendirmesi

Bu bölümde önce isnad şemasının genel yapısı ve sekiz sahâbî kolunun düğümlendiği noktalar (*paradigma kavşakları*), ardından metnin kaynaklar arasındaki genişleme–daralma seyri ortaya konacak, tespit edilen iki *paradigma kavşağı* Ebû Hârûn Umâre b. Cüveyn el-Abdî ile Mis'ar b. Yahyâ en-Nehdî ise ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

İsnad şemasında yer alan sekiz sahâbî kolunun geçişkenlik incelemesine konu olabilme bakımından verdiği sonuç birbirinden farklıdır. Ebû Hüreyre kolu yalnızca İmâmî müellif Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî'nin (ö. IV./X. yy) *el-Müsterşid*'inde, Ebû Zer kolu yalnızca İbn Şâzân el-Kummî'de (ö. 584/1188'den sonra [?]), Hz. Ali kolu ise yalnızca Zeydî muhaddis Yahyâ b. el-Hüseyn eş-Şecerî'nin (ö. 499/1105) *el-Emâlî*'sinde geçmektedir. Bu üç kolun her biri tek bir paradigmanın eserinde kaldığı ve farklı mezhebî aidiyete sahip bir kolla birleşmediği için bunlarda *paradigma kavşağı* oluşmamaktadır. Enes b. Mâlik'e çıkan üç tarikin tamamı Sünnî râvilerden oluştuğu için bu kolda da bir *paradigma kavşağı* bulunmamaktadır.

Geriye kalan dört koldan üçü iki noktada *paradigma kavşağı* oluşturmaktadır:

1. Ebû Saîd el-Hudrî kolunda İbn Şâhîn'in (ö. 385/996) ve Kerâcîkî'nin (ö. 449/1057) isnadları Ebû Hârûn el-Abdî'de
2. İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd kolları Şeyh Müfîd (ö. 413/1022), Tûsî ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) isnadlarını birleştirecek şekilde Mis'ar b. Yahyâ en-Nehdî'de

Ebü'l-Hamrâ kolunda ise *paradigma kavşağı* bulunmamaktadır. Bu kolun tarikleri Ubeydullah b. Mûsâ'dan sonra ayrılmakta ve çoğu Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Saîd er-Râzî'de düğümlenmektedir. Kollardan birinde Hâkim el-Haskânî (ö. 470/1077'den sonra)

1405), 25-26; Şeyh Müfîd Muhammed b. Muhammed, *el-Emâlî*, thk. Hüseyin el-Üstâd Velî – Ali Ekber el-Gaffârî (Beyrut: Dâru'l-Müfîd, 2. Basım, 1414/1993), 14; Ebü'l-Feth Muhammed b. Ali el-Kerâcîkî, *er-Risâletü'l-Aleviyye fî fazli emîri'l-mü'minîn*, thk. Abdülaziz el-Kerîmî (Kum: Delîle Mâ, 1427), 50; Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman İbn Şâhîn, *Şerhu mezâhibi Ehli's-sünne ve ma'rifetü şerâi'id-dîn ve't-temessük bi's-sünen*, thk. Âdil b. Muhammed (b.y.: Müessesetü Kurtuba, 1415/1995), 151; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, *el-Emâlî* (Kum: Dâru's-Sekâfe, 1414), 416-417; Ubeydullah b. Abdullah b. Ahmed el-Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl li-kavâ'idü't-tafdîl*, thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî (b.y.: Mecma'u İhyâi's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1411/1990), 1/100, 1/103; el-Muvaffak b. Ahmed b. Muhammed el-Mekkî el-Hârezmî, *el-Menâkıb* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 2. Basım, 1414), 83; Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasan İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Ebû Saîd Ömer b. Garâme (b.y.: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1417/1996), 42/313; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997), 11/89; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/370; Ebû Osman Saîd b. Muhammed el-Buhayrî, *er-Râbi' min fevâidi Ebî Osman el-Buhayrî* (b.y.: y.y., 2004), nr. 49; Şâzân b. Cebrail el-Kummî İbn Şâzân, *er-Ravza fî fezâili emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, thk. Ali eş-Şekerçî (Kum: Müessesetü Âli'l-Beyt, 1423), 34-35; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *el-Müntekâ min Minhâci'l-i'tidâl fî nakdi kelâmi Ehli'r-rafz ve'l-i'tizâl*, thk. Muhibbüddin el-Hatîb (Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li-İdâreti'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşâd, 1413/1993), 344; el-Hâdî li-Dînillâh el-Hasan b. Yahyâ el-Kâsımî, *et-Tuhfetü'l-'ascediyye fî mâ dâra mine'l-ih-tilâf beyne'l-adliyye ve'l-cebriyye* (San'a: Ebû Eymen li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 1412), 131.

bulunduğu için bu düğüm bir kavşak gibi görünebilir. Haskânî eserlerinin içeriği sebebiyle Şîa tarafından benimsenmiş, İbn Şehrâşûb (ö. 588/1192) onu Şîi müellifler arasında saymıştır.²⁷ Zehebî ise teşeyyü'una işaret eden yönlerini kaydetmekle birlikte onu Hanefî ve mutkin bir muhaddis olarak tanıtmaktadır.²⁸ Ayrıca Haskânî bu rivayeti er-Râzî'den doğrudan değil, hocası Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) vasıtasıyla almıştır. İkinci isnadı ise Ubeydullah'a başka bir yoldan ulaşmaktadır.²⁹ Dolayısıyla bu koldaki tariklerin tamamı Sünnî müelliflere aittir ve er-Râzî bir *paradigma kavşağı* değildir.

Rivayetin ortaya çıkış tarihi noktasında tespit edilebilen en erken kayıt, Hasan el-Askerî'ye (ö. 260/874) nispet edilen *et-Tefsîr*'dedir.³⁰ Ancak bu eserin ona aidiyeti tartışmalıdır.³¹ Dolayısıyla bu kaydı III. asır değil en erken dördüncü asır tanıklığı saymak gerekir. Bu eserde bir isnad var olmaksızın başka peygamberlerin özelliklerinin de zikredildiği görülmektedir. Her peygambere nispet edilen özellik, İbnü'l-Cevzî'dekinden farklıdır. Buna göre İmam el-Askerî'deki rivayette Hz. Âdem'in celâleti, Hz. Şî'tin hikmeti, Hz. İdrîs'in zekâsı ve mehâbeti, Hz. Nuh'un şükrü ve âbidliği, Hz. İbrahim'in dostluğu ve sadakati, Hz. Musa'nın Allah düşmanlarına karşı öfkesi, Hz. İsa'nın müminlere sevgisi ve iyi huyluluğu Hz. Ali'ye nispet edilmiştir.

Zeydî imam el-Hasan b. Yahyâ el-Kâsımî'nin (ö. 1343/1924) *et-Tuhfetü'l-'ascediyye* adlı eserinde isnadsız olarak Hz. Nuh'un azmi, Hz. Musa'nın ilmi, Hz. İsa'nın takvasından söz edilmektedir.³² İbn Asâkir'de (ö. 571/1176) ise Hz. Nuh'un takvası, Hz. İbrahim'in yumuşak huyluluğu, Hz. İsa'nın âbidliğini içeren bir rivayete yer verilmiştir.³³ *et-Tuhfe*'deki kayıt hem isnadsız hem de geç döneme ait olduğu için rivayetin seyrini tespitte ölçüt alınmamıştır.

Rivayetin oldukça meşhur olduğu ve pek çok Şîi kaynakta farklı şekillerde zikredildiği görülmektedir. Yer aldığı erken dönem bir kaynak olarak İbn Rüstem *et-Taberî*'nin *el-Müsterşid*'i göze çarpmaktadır. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) → Abdürrezzâk (ö. 211/826-27) → Ma'mer (ö. 153/770) → Zührî (ö. 124/742) → Sa'îd b. Müseyyeb (ö. 94/713) → Ebû Hüreyre (ö. 58/678) → Hz. Peygamber isnadıyla *el-Müsterşid*'de yer alan bu rivayette³⁴ de peygamber sayısı ve özellikleri az değildir. Hatta Hz. Muhammed'in niteliklerinin tamamıyla Hz. Ali'de bulunduğu bilgisi burada yer almaktadır. Eser zaman zaman müfessir Taberî'ye (ö. 310/923) nispet edilmektedir. Ancak her iki paradigmanın ricâl kaynakları bu iki ismi açıkça birbirinden ayırmaktadır. Necâşî müfessir Taberî'yi âmmî (Sünnî) olarak kaydetmekte ve

²⁷ Muhammed b. Ali el-Mâzenderânî İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-ulemâ fî fihristi kütübî's-Şîa ve es-mâi'l-musannifîn minhüm kadîmen ve hadîsen*, nşr. Muhammed Sâdık Âl Bahrî'l-Ulûm (Beyrut: Dâru'l-Advâ, ts.), 78.

²⁸ Zehebî, *Tezkiretül-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), 3/258.

²⁹ Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, 1/100, 1/103; Muvaffak el-Hârezmî, *el-Menâkıb*, 83.

³⁰ Hasan el-Askerî, *et-Tefsîr*, 497-498.

³¹ Eser, Esterâbâdî'nin naklettiği iki meçhul râvi sebebiyle İbnü'l-Gadâirî (ö. V./XI. yy) ve Hûi tarafından reddedilmiştir. Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. el-Hüseyn İbnü'l-Gadâirî, *er-Ricâl*, thk. Muhammed Rızâ el-Hüseynî el-Celâlî (Kum: Dâru'l-Hadîs, 1422), 98; Hûi, *Mu'cem*, 13/157.

³² Kâsımî, *et-Tuhfetü'l-'ascediyye*, 131.

³³ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 42/313.

³⁴ Taberî, *el-Müsterşid*, 287.

ona yalnızca *er-Red ale'l-Harkûsiyye* adlı eseri nispet etmektedir. *el-Müsterşid*'i ise İbn Rüstem'in maddesinde zikretmektedir.³⁵ Tûsî, İbn Rüstem'in tarihçi Taberî olmadığını, tarihçinin âmmî mezhepten olduğunu belirtmekte ve *el-Müsterşid*'i onun eserleri arasında saymaktadır.³⁶ Sünnî tarafta Zehebî de Abdülaziz el-Kettânî'den naklen İbn Rüstem'i Râfızî olarak nitelemekte ve *el-Müsterşid*'i onun eserleri arasında anmaktadır.³⁷ Dolayısıyla *el-Müsterşid* müfessir Taberî'nin değil İbn Rüstem'in eseridir. Bu rivayet de Sünnî değil Şîî bir kaynakta yer almaktadır.

Şeyh Sadûk'un³⁸ ve Şeyh Müfid'in³⁹ rivayetlerinde peygamber isimleri ve özellikleri değişiklik göstermiştir. Şeyh Müfid ile Tûsî'nin⁴⁰ rivayetlerinde ise yalnızca Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'in özellikleri zikredilmekte, aynı üçlü İbn Şâhîn'in rivayetinde⁴¹ de görülmektedir. Ancak bütün kollarda bulunan ortak unsur Hz. Âdem'in ilmi ile Hz. Nuh'un anlayışı olup kolların çoğunda buna Hz. İbrahim'in hilmi eklenmektedir. Şeyh Sadûk, *Kemâlû'd-dîn*'de rivayeti verdikten sonra ondan gaybet delili üretmekte, "İmamların peygamberlere benzetilmesi meşruysa Sâhibü'z-zamân'ın [on ikinci imamın] gaybetini Mûsâ'nın gaybetine benzetmek de meşrudur." şeklinde bir analogi kurmaktadır. Aynı rivayetin -birazdan geleceği üzere- Sünnî gelenekte İbn Şâhîn tarafından fezail için kullanılıyor olması dikkate değerdir. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ise Rey'de İmâmiyye'nin muallimi olan Mahmûd b. el-Hasan el-Himmasî'nin (ö. ~600/[?]) bu rivayeti "muvafık ve muhalif nezdinde makbul" bir hadis olarak niteleyip Hz. Ali'nin Hz. Peygamber dışındaki bütün peygamberlerden üstün olduğuna delil getirdiğini aktarmış, ardından bu istidlâli reddetmiştir.⁴² İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise hadisin mevzu olduğunu şiddetli bir biçimde dile getirmektedir.⁴³

1.2. Ebû Hârûn Umâre b. Cüveyn el-Abdî

İsnad şemasında İbn Şâhîn gibi Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (ö. 74/693-94) rivayette bulunan Şîî âlim Ebû'l-Feth el-Kerâcîkî'nin senedinin İbn Şâhîn'in senedindeki Ebû Hârûn el-Abdî'ye kadar ortak olduğu görülmektedir. İbn Şâhîn'in Ehl-i sünnet'in bazı konulara bakış açılarını zikretmek amacıyla yazdığı kitabında bu hadise yer vermesi, onu delil olarak kullandığını gösterir. Kaldı ki İbn Şâhîn bu naklin ardından "[Hz.] Ali'den başka hiç kimse bu fazilete

³⁵ Necâşî, *er-Ricâl*, 322 (nr. 879), 376 (nr. 1024).

³⁶ Tûsî'nin *el-Fihrist*'teki (nr. 711) ve *er-Ricâl*'deki kayıtları için bk. Hûî, *Mu'cem*, 16/158-159.

³⁷ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985), 14/282.

³⁸ İbn Bâbeveyh, *Kemâlû'd-dîn*, 25-26.

³⁹ Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, 14.

⁴⁰ Tûsî, *el-Emâlî*, 416-417.

⁴¹ İbn Şâhîn, *Şerhu mezâhibi Ehli's-sünne*, 151.

⁴² Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 8/248. Râzî tarafından isnad zikredilmediği için şemaya dahil edilmemiştir.

⁴³ Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim (Riyad: Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1406/1986), 5/510.

sahip değildir.” diyerek rivayete itimadını dile getirmektedir.⁴⁴ Kerâcîkî ise bu rivayeti “âm-menin” yani Ehl-i sünnet’in rivayeti olarak tanımlamıştır.⁴⁵

Her ne kadar Kerâcîkî bu rivayeti Ehl-i sünnet’e nispet etse de Ebû Hârûn, Şîi ricâl eserlerinde yer almakta ve kendisinden hem itikadî hem fikhî meselelerde nakledilen hadislerin Şîi rivayet eserlerinde bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁶ Sünnî âlimler ise onun hakkında çoğunlukla olumsuz görüşler beyan etmişler, kimi zaman bu beyanlar “yalancı” ve “iftiracı” gibi en üst dereceden cerh ifadeleri olmuştur.⁴⁷ Ancak Dârekutnî’nin (ö. 385/995), “Sevrî ve iki Hammâd’ın ondan rivayetleri muteberdir”⁴⁸ şeklindeki ifadesi, incelediğimiz rivayetin Sevrî kanalıyla gelmesi sebebiyle önemlidir. İbn Hibbân’ın (ö. 354/965), “Ebû Saîd’den, ona ait olmayan hadisler aktarırdı”⁴⁹ demesi, Ehl-i sünnet âlimlerinin Ebû Hârûn ile ilgili durumun farkında olduklarına ve bu râvinin hadislerine ihtiyatla yaklaştıklarına delildir. Râvinin, yaşadığı bölgede nasıl bir muamele gördüğünü anlayabilmek açısından İbn Abdülber’in (ö. 463/1071) sözleri önemlidir. Buna göre Basra halkı teşeyyü’ sahibi olanlara karşı ifrat boyutuna varan bir tepki göstermekteydiler. Bunun sebebi ise Hz. Osman (ö. 35/656) taraftarı olmalarıydı.⁵⁰

Sonuç olarak Ebû Hârûn el-Abdî’nin rivayetlerinin Şîi kaynaklarda delil olarak kullanıldığı, kendisinin de Şîi olduğu, bunun Ehl-i sünnet âlimleri tarafından bilindiği, rivayetlerinin belirli şartlar altında kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu özellikler onu, her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunan ve her iki paradigmanın rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenen bir geçiş râvisi kılmaktadır.

1.3. Mis’ar b. Yahyâ en-Nehdî

İbn Abbâs’ın Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarındaki rivayetlerde yer alan ortak sahâbîlerden olduğu görülmektedir. İbn Abbâs tariki iki kola ayrılmaktadır. Bunlardan biri Şeyh Müfid’in isnadı iken diğeri Zehebî’nin naklettiği İbn Batta (ö. 387/997) isnadıdır. İsnad şemasında İbn Abbâs tarikinın hemen solunda yer alan İbn Mes’ûd tariki de buraya dahil edilmelidir. Çünkü Tûsî’nin bu isnadı diğer ikisiyle Mis’ar → Şerîk noktasında birleşmektedir. Sahâbî tarafındaki farklılık ise uydurma isnadlarda karşılaşılması beklenen bir durumdur. Şemada kendisinden ayırmanın başladığı ortak râvi olarak Şerîk görünse de geçiş râvisi olmaya asıl aday isim Mis’ar b. Yahyâ’dır. Şeyh Müfid’in muhakkiki de dipnotta Mes’ûd isminin Mis’ar

⁴⁴ İbn Şâhîn, *Şerhu mezâhibi Ehli’s-sünne*, 151.

⁴⁵ Kerâcîkî, *er-Risâletü’l-Aleviyye*, 50.

⁴⁶ Hûi, *Mu’cem*, 23/81-82.

⁴⁷ Ebû’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1400-1413/1980-1992), 21/234-235.

⁴⁸ Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkûn*, thk. Abdürrahîm Muhammed el-Kaşkarî (Medine: Mecelletü’l-Câmi’atî’l-İslâmiyye, 1403-1404), 2/164.

⁴⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine’l-muhaddisîn ve’l-duafâ ve’l-metrûkûn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed (Halep: Dâru’l-Va’y, 1396), 2/177.

⁵⁰ Alâüddîn Moğultay b. Kılıç el-Bekcerî, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, thk. Ebû Abdurrahmân Âdil b. Muhammed – Ebû Muhammed Üsâme b. İbrâhîm (Kahire: el-Fârûku’l-Hadîse li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr, 1422/2001), 10/9.

olarak da alınabileceğini belirterek *el-Emâlî*'nin yirmi sekizinci meclis başlığına atıfta bulunmaktadır.⁵¹ İşaret edilen başlıkta⁵² da görüleceği üzere Mis'ar → Şerîk → Ebû İshâk tariki, Şîî kaynaklarda sıkça kullanılan alışılmış bir isnad yolu (sülûkü'l-câdde) gibi işlev görmektedir. Hadisi bu tarikle veren Sünnî âlim Zehebî, İbn Batta'nın hangi eserinde ve hangi bağlamda bu rivayeti kaydettiğini belirtmemiş, kendisi de rivayeti münker olarak nitelmiştir. Sünnî âlimlerin Mis'ar hakkındaki değerlendirmeleri de hadislerinin reddine yöneliktir.⁵³ Dolayısıyla bu rivayetin Ehl-i sünnet rivayet kitaplarında yer aldığı söylenemez. Hûî'nin (1899-1992) *Mu'cem*'inde, Necâşî'nin ve Keşşî'nin eserlerinde Mis'ar'ın adı geçmemektedir. Tüsterî'nin (1902 [?]-1995) *Kâmûs*'undaki kısa madde ise Zehebî'nin naklinden ibarettir.⁵⁴ Şîî ricâl sisteminde Sünnî malzemeye dayanan bir madde dışında kaydı bulunmayan Mis'ar b. Yahyâ, bir şematik geçiş râvisidir.

2. Şems Sûresi Tefsiri Rivayeti (21 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ının Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nda yer alan 21 numaralı hadis İbn Abbâs'tan nakledilmektedir.⁵⁵ Bu rivayette Şems sûresinde geçen bazı kavramların delaletleri Hz. Peygamber tarafından dile getirilir. Buna göre "Güneş" Hz. Peygamber'e, "Ay" Hz. Ali'ye, "gündüz" Hz. Hasan (ö. 49/669) ve Hz. Hüseyin'e (ö. 61/680), "gece" ise Emevî soyuna delalet etmektedir. Devamında da Hz. Peygamber'in davasını yayma sürecinde Hâşimoğulları'ndan gördüğü destek ve Ümeyyeoğulları'ndan gördüğü inkâr abartılı biçimde ele alınmaktadır. Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.⁵⁶

Söz konusu rivayet erken dönem Şîî kaynaklarında iki ayrı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Furât b. İbrahim'e (ö. 352/[?]) nispet edilen *Tefsîr*'de yer alan ve İbnü'l-Cevzî'nin naklettiğiyle aynı çatıyı taşıyan merfû rivayettir. Furât'taki varyantlardan biri muallak bir isnadla İkrime'ye (ö. 105/723) nispet edilirken diğeri İbnü'l-Cevzî'de olduğu gibi İbn Abbâs'tan (ö. 68/687-88) nakledilmektedir. Furât'ın ayrıca İbn Abbâs'tan Ebû Ca'fer kanalıyla gelen bir isnadı daha bulunmakta, ancak bu isnadın Sünnî kaynaklarla herhangi bir bağlantısı görülmemektedir.⁵⁷ İkincisi ise Küleynî'nin *el-Kâfî*'sinde kayıtlı olup Furât'tan da erkendir. Ne var ki buradaki metin merfû bir hadis olmayıp Ca'fer es-Sâdık'a sorulan soruya verilmiş bir cevaptır. Lafızları da farklıdır. Küleynî'de "gece" ile Emevîler değil, "zulüm imamları"; "gündüz" ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin değil, "Fâtıma'nın zürriyetinden gelecek imam" kastedilmektedir. Bu iki kayıt arasındaki fark rivayetin oluşum seyrine dair bir imkân

⁵¹ Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, 14.

⁵² Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, 237.

⁵³ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963), 4/99.

⁵⁴ Hûî, *Mu'cem*, 19/155-156; Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl*, 10/57.

⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/370-371.

⁵⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/370-371; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 57/273; Furât b. İbrâhîm el-Kûfî, *Tefsîrû Furât el-Kûfî*, thk. Muhammed el-Kâzım (Tahran: Müessesetü't-Tab' ve'n-Neşr et-Tâbi'a li-Vizâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî, 1410/1990), 561-563; Hatîb el-Bağdâdî, *es-Sâbık ve'l-lâhık fî tebâ'udi mâ beyne vefâti râviyeyni an şeyhin vâhid*, thk. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî (Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2. Basım, 1421/2000), 278-279.

⁵⁷ Furât el-Kûfî, *Tefsîr*, 561-563.

sunmaktadır. En erken Şîi kayıta muhteva bir imama ait bir tefsir açıklaması iken, yaklaşık yirmi yıl sonra Furât'ta Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir hadis hâline gelmiştir.

Şemaya bakıldığında mezhebî aidiyeti farklı kolların ilk olarak Mücâhid b. Cebr'de (ö. 103/721) birleştiği görülmektedir. Mücâhid'den aşağıya ayrılan kollardan biri Leys üzerinden Hatîb el-Bağdâdî'ye (ö. 463/1071), oradan da İbnü'l-Cevzî ile İbn Asâkir'e ulaşırken diğeri Mansûr üzerinden Furât el-Kûfî'ye çıkmaktadır. Şu hâlde 21 numaralı rivayetin *paradigma kavşağı* Mücâhid'dir. Mücâhid, Ehl-i sünnet ricâl sisteminde Kütüb-i Sitte râvisi olarak müstakil bir kayda sahiptir. Şîi tarafta ise Hûi'nin Mu'cem'inde Mekkeli müfessir Mücâhid b. Cebr'e ayrılmış bir madde yoktur.⁵⁸ Buna karşılık Tüsterî'nin Kâmûsü'r-ricâl'inde "Mücâhid b. Cebr" başlıklı müstakil bir madde bulunmaktadır.⁵⁹ Ne var ki mad-denin muhtevası bütünüyle Sünnî kaynaklardan derlenmiştir. Necâşî'nin ve Keşşî'nin eserlerinde ise adı geçmemektedir. Dolayısıyla Mücâhid bu rivayetin *paradigma kavşağı* olmakla birlikte *geçiş râvisi* değil *şematik geçiş râvisi*dir.

Kavşağın altındaki basamaklar da bu hükmü desteklemektedir. Hatîb el-Bağdâdî, Sünnî kola ait isnadda yer alan Havzî'yi, Mûsâ b. İdrîs'i ve onun babasını meçhul saymış, haberin kendisini ise "son derece münker hatta mevzû" şeklinde nitelemiştir.⁶⁰ İbn Asâkir'deki rivayet de aslen Hatîb'in rivayeti olup onun bu değerlendirmesini de birlikte taşımaktadır.⁶¹ Üç meçhul râvinin bulunduğu bir isnadda sorumluluğun Mücâhid gibi bir muhaddise değil ondan sonra gelen bu meçhul basamaklara ait olması beklenir.

3. Her Peygamber'e Kendisinden Sonra Gelecek Olanın/Vasîsinin Açıklanması

Rivayeti (22 ve 24 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ının Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nda yer alan 22 ve 24 numaralı hadislerin birbirine yakın ve bir bütünün parçaları izlenimi veren rivayetler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetlerin bir arada ele alınması daha isabetli olacaktır. Hadislerin içeriğindeki genel çatı, bir kişinin veya bir topluluğun Selmân-ı Fârisî'ye (ö. 36/656 [?]) gelerek Hz. Peygamber'e kendisinden sonra gelecek vasînin ya da bu minvaldeki kişinin kim olduğunu sormasını istemeleri yahut doğrudan Selmân'ın Hz. Peygamber'e soru sorma hadisesini anlatması şeklinde olduğu görülmektedir. Selmân-ı Fârisî, Allah'ın her peygambere kendisinden sonra gelecek kişiyi bildirdiğini hatırlatmaktadır. Ardından Hz. Peygamber'e, kendisinden sonra gelecek kişinin ona da bildirilip bildirilmediğini sormaktadır. Hz. Peygamber bu soruya önce olumsuz yanıt verirken Selmân'ın daha sonra tekrar sorması üzerine bu kişinin Hz. Ali olduğunu bildirmiştir.⁶²

⁵⁸ Hûi, Mu'cem, 15/196 (nr. 9888 "مجاهد بن راشد", nr. 9889 "مجاهد بن العلاء"); her iki madde de Tûsî'nin *er-Ricâl*'ine (nr. 627-628) dayanmaktadır.

⁵⁹ Tüsterî, Kâmûsü'r-ricâl, 8/670-671. Tüsterî ayrıca İbn Ebi'l-Hadîd'den naklen râvinin Hâricî görüşüne meylettiğini kaydetmektedir.

⁶⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *es-Sâbık ve'l-lâhık*, 279.

⁶¹ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 57/273.

⁶² İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/372. Isnadda geçen Abdülmelik b. Mervân ismi muhtemel bir tashiftir. İbnü'l-Cevzî'nin kaynağı olan Ukaylî'de isim Abdülazîz b. Mervân şeklindedir. Ebû Ca'fer

İbnü'l-Cevzî dört tarik zikretmiştir. İlk tarikte Kindeli bir grup, ikincisinde Enes b. Mâlik, Selmân-ı Fârisî'den Hz. Peygamber'e vasîsinin kim olduğunu sormasını istemektedir. Üçüncü ve dördüncü tariklerde ise Hz. Peygamber soru sorulmaksızın vasîsinin Hz. Ali olduğunu bildirmektedir.⁶³ Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.⁶⁴

Bu rivayetin dikkat çekici yönlerinden biri, oldukça erken bir kaynakta yer almasıdır. Rivayet, İbn İshak'ın (ö. 151/768) Sîre'sinde Yûnus b. Bükeyr'in (ö. 199/814) ziyadeleri arasında geçmektedir.⁶⁵ Bu rivayette Selmân'ın Hz. Peygamber'e yönelttiği soruda onun vasîsinin kim olacağını yanı sıra torunlarının (sebtân) da kim olacağı ibaresi vardır. Bu tarik yalnız Sîre'de kalmamıştır. Aynı isnad Dârekutnî'nin *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*inde ve Âsımî'nin *el-Aselü'l-musaffâ*sında da Utâridî üzerinden nakledilmektedir.⁶⁶ Dikkat çekici olan, bu kolun üç naklinde de Hz. Ali'nin adının hiç geçmemesi, cevabın "vasîm vasîlerin en hayırlısıdır" şeklinde isimsiz kalmasıdır. Diğer kollarda ise isim açıkça verilmektedir.⁶⁷

Muhammed b. Amr b. Musa el-Ukaylî, *ed-Duafâül-kebîr*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984), 1/130.

⁶³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/374-375.

⁶⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, thk. Muhammed Sadık el-Hâmidî (Dımaşk: Dâru'l-Kâdirî, 1417/1997), 1/637; Ebû Abdullah el-Hüseyn b. İbrâhîm el-Hemedânî el-Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*, thk. Abdurrahmân b. Abdülcebbâr el-Firyevâî (Riyad: Dâru's-Sumay'î, 4. Basım, 1422/2002), 2/186; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/372-375; Muhammed b. Süleyman el-Kûfî, *Menâkıbü'l-imâm emîrî'l-mü'minîn*, thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî (Kum: Mecma'u İhyâî's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1412), 1/335, 1/384-387; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983), 2/615; Ukaylî, *ed-Duafâül-kebîr*, 1/130, 3/469; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/398; Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyn b. Musa eş-Şerîf el-Murtazâ, *Resâilü's-Şerîf el-Murtazâ*, thk. Seyyid Ahmed el-Hüseynî (Kum: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1410), 4/93; Muhammed b. Yûsuf el-Gencî eş-Şâfi'î, *Kifâyetü't-tâlib fî menâkıbi Ali b. Ebî Tâlib* (Tahran: Dâru İhyâi Tûrâsi Ehli'l-Beyt, 3. Basım, 1404), 292-293; İbn Bâbeveyh, *el-Emâlî*, thk. Kismü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye (Kum: Müessesetü'l-Bi'se, 1417), 63, 427; Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, 1/98; Muhammed b. İshak b. Yesâr el-Muttalibî, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978), 124-125; Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1406/1986), 3/1611; Âsımî, *el-Aselü'l-musaffâ*, 2/392-393; Ebü'l-Kâsım Ali b. Muhammed el-Hazzâz el-Kummî, *Kifâyetü'l-eser*, thk. Abdüllatîf el-Hüseynî (b.y.: İntişârât Bîdâr, 1401), 79-81.

⁶⁵ İbn İshak, *Sîre*, 124-125 (Yûnus b. Bükeyr'in ziyadesi).

⁶⁶ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 3/1611; Âsımî, *el-Aselü'l-musaffâ*, 2/392-393.

⁶⁷ İsmi açıkça geçtiği nakiller için bk. Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, 2/615; Kûfî, *Menâkıb*, 1/335, 1/384-387; Ukaylî, *ed-Duafâül-kebîr*, 1/130, 3/469; İbn Bâbeveyh, *el-Emâlî*, 63, 427; Hazzâz, *Kifâyetü'l-eser*, 80; Şerîf el-Murtazâ, *Resâil*, 4/93; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, 1/637; Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, 1/98; Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr*, 2/186; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/372, 1/374-375; Gencî, *Kifâyetü't-tâlib*, 293; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/398.

3.1. Matar b. Meymûn el-İşkâf

Matar aracılığıyla kesişen isnadlara bakıldığında bunların ilkinin Ehl-i hadis'in önde gelen isimlerinden Ahmed b. Hanbel'in *Fezâilü's-sahâbe* adlı eserinde yer aldığı görülmektedir.⁶⁸ Burada dikkat edilmesi gereken, söz konusu rivayetin aslında Ebû Bekr el-Katî'nin ziyadelerinden biri olduğudur.⁶⁹ Nitekim Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi isnaddaki Heysem b. Halef'ten (ö. 307/919 [?]) almış olması mümkün gözükmemektedir. Şîi âlim Allâme el-Hillî (ö. 726/1325) de bunu Ahmed b. Hanbel'e ait zannederek kendi eserinde zikretmiş,⁷⁰ bu durum İbn Teymiyye tarafından sertçe eleştirilmiştir.⁷¹ Sonuç olarak isnadın sahibi Ahmed b. Hanbel değil Ebû Bekr el-Katî de olsa Sünnî bir âlim tarafından kullanılmıştır. Şîi tarafta ise hadis, Şeyh Sadûk'un *el-Emâlî*'sinde de aynı isnadla geçmektedir.⁷²

Kûfî'nin *Menâkıb*'ında Enes'ten nakilde bulunan "Mutayr Ebû Hâlid" de bu isnadla karşılaş-tırma imkânı vermektedir. Zira İbnü'l-Cevzî *ed-Duafâ*'sında Matar b. Meymûn'u "el-Muhâribî el-İşkâf Ebû Hâlid, Enes'ten rivayet eder" kaydıyla vermektedir. Künyenin, nisbenin ve hocanın örtüşmesi, Mutayr isminin Matar'ın tashîf edilmiş bir yazımı olduğunu göstermektedir.⁷³ Şu hâlde Ebû Bekr el-Katî'nin (ö. 368/979)⁷⁴ ziyadesi ile Kûfî'nin tariki Matar b. Meymûn'da kesişmekte ve 22 ile 24 numaralı rivayet kümesinde de bir *paradigma kavşağı* ortaya çıkmaktadır.

Matar b. Meymûn el-İşkâf ağır cerhe uğramış bir râvidir. Buhârî (ö. 256/870), Nesâî (ö. 303/915) ve Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında "münkerü'l-hadîs" değerlendirmesinde bulunmuş,⁷⁵ İbn Hibbân ise sâbit kimselerden mevzû rivayetler nakleden biri olduğunu söylemiştir.⁷⁶ Şîi ricâl âlimleri Keşşî, Necâşî ve Tûsî'nin eserlerindeki isimleri bir araya getirmeyi amaçlayan Hûî'nin *Mu'cem*'inde ise Matar'ın isminin yer almadığı görülür. Hûî'nin eserindeki eksikleri tamamlamayı da amaçlayan Tüsterî'nin *Kâmûs*'unda Matar b. Meymûn başlığındaki değerlendirmelerinin tamamı da Sünnî âlimlerin görüşleridir.⁷⁷ Matar'ın Şîi meclislerde bulunduğunu ya da Şîi rivayet sistemine dahil olduğunu gösteren hiçbir kaydın

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, 2/615.

⁶⁹ Dahîl b. Sâlih el-Luhaydân, "Ziyâdâtü'l-Katî alâ Müsnedi'l-İmâm Ahmed dirâseten ve tahrîcen", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi'l-Medîneti'l-Münevvere* 34/114 (1422/2001-2002), 119.

⁷⁰ Cemâlüddîn el-Hasan b. Yûsuf el-Hillî, *Minhâcû'l-kerâme fî ma'rifeti'l-imâme*, thk. Abdurrahim Mübârek (Meşhed: Tâsûâ, 1379 hş./2000), 86.

⁷¹ İbn Teymiyye, *Minhâcû's-sünne*, 5/22-23.

⁷² İbn Bâbeveyh, *el-Emâlî*, 427 (nr. 564/5).

⁷³ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*, thk. Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406), 3/124 (nr. 3341).

⁷⁴ Vefat tarihi için bk. Furkan Gan, *Ebû Bekr el-Katî'nin Hadis İlmine Katkıları* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 53.

⁷⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed b. Salih b. Muhammed ed-Debbâsî (Riyad: en-Nâşirü'l-Mütemeyyiz, 1440/2019), 9/236; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1326), 10/170.

⁷⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 3/5.

⁷⁷ Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl*, 10/91-92 (nr. 7574).

bulunmaması, onun *geçiş râvisi* sayılmasına imkân vermemektedir. Zira Matar, her iki paradigmanın rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenmiş olsa da her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil bir kayda sahip olmadığından *şematik geçiş râvisi*dir.

3.2. Ömer b. Sa'd el-Basrî

İsnad şemasının en solundaki kollara bakıldığında *paradigma kavşağı* olarak Ömer b. Sa'd el-Basrî göze çarpmaktadır. Rivayetin yer aldığı en eski Şîi kaynaklardan Muhammed b. Süleyman el-Kûfî'nin (ö. 300/[?]) *Menâkıbü'l-imâm emîri'l-mü'minîn* adlı eserindeki varyant⁷⁸ Selmân'a gelen Kindeli grubu içermekte olup Hatîb el-Bağdâdî'nin,⁷⁹ Cûzekânî'nin (ö. 543/1148)⁸⁰ ve İbnü'l-Cevzî'nin⁸¹ (birinci tarık) rivayet yolları ile Ömer b. Sa'd el-Basrî'de kesişmektedir. Ancak zikri geçen Ehl-i sünnet âlimlerinin rivayetin sahih olmadığını eserlerinde açıkça belirtmeleri, söz konusu verilerin hadisin Şîa'dan Ehl-i sünnet'e aktarıldığı şeklinde yorumlanmasına ve Ömer b. Sa'd el-Basrî'nin *geçiş râvisi* kategorisine dahil edilmesine imkân vermemektedir. Nitekim İbnü'l-Cevzî, bu isnadlardaki asıl sorunlu kişinin Ömer b. Sa'd'dan önceki isim olan İsmail b. Ziyâd olduğunu belirtmektedir.

3.3. İsmail b. Ziyâd

Tespit edilebildiği kadarıyla rivayetin yer aldığı en eski Sünnî kaynaklardan biri de Ukaylî'nin (ö. 322/934) *ed-Duafâ'sıdır*.⁸² Burada hadisin tarikinde yer alan İsmail'in, Muhammed b. Süleyman el-Kûfî'nin isnadında yer alan İsmail b. Ziyâd olması muhtemeldir. Kûfî'nin isnadında İsmail'in hadisi kendisinden aldığı kişi Cerîr b. Abdülhamid iken Ukaylî'nin isnadında Cerîr b. Şerâhîl'dir. İki ayrı isnadın rivayet yolları farklı gibi görünse de Ukaylî'de Selmân'dan nakilde bulunan Kays b. Mînâ'nın Kûfî'de Selmân'a soru soran eş-yâh'tan biri olması muhtemeldir. Dolayısıyla İsmail'in burada Sünnî ve Şîi iki eser arasında bir *paradigma kavşağı* olduğu düşünülebilir. Ancak Ukaylî'nin, bu eseri rivayet aktarmak için değil, zayıf râvileri zikretmek üzere kaleme almış olması, bir geçişkenlik iddiasına engel olmakta ve İsmail b. Ziyâd'ın bir *şematik geçiş râvisi* olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak rivayeti ihtiva eden en erken Sünnî kaynaklardan birinin Taberânî (ö. 360/971)⁸³ olması da zikre değerdir. Ancak belirtildiği üzere isnadın Taberânî'ye kadar herhangi bir yayılım göstermemesi sebebiyle bir geçişkenlik görülmemektedir. Ayrıca Taberânî bu hadisi naklettikten hemen sonra vasî kelimesinin hilafete yönelik değil ailesinin vasiliği ile ilgili olduğunu belirtmektedir.⁸⁴

⁷⁸ Kûfî, *Menâkıb*, 1/384-385.

⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, 1/637.

⁸⁰ Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr*, 2/186-188.

⁸¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/374-375.

⁸² Ukaylî, *ed-Duafâü'l-kebîr*, 3/469.

⁸³ Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Silefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, ts.), 6/221.

⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 6/221.

4. Gökten Düşen Yıldız Rivayeti (23 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ının ilgili bâbında yer alan 23 numaralı hadis İbn Abbâs'tan nakledilmektedir.⁸⁵ Buna göre Hz. Peygamber Mi'rac'a çıktıktan sonra orada görmüş olduğu olağanüstü hadiseleri insanlara anlatmış, bir kısmı inanmış, bir kısmı ise inkâr etmiştir. O sırada bir yıldız kayarken Hz. Peygamber, yıldızın üzerine düşeceği evin sahibinin, onun halifesi olacağını haber vermiştir. Yıldızı takip edenler Hz. Ali'nin evine düştüğünü görünce Hz. Peygamber'i dalalet'e düşmek ve kendi yakınlarına meyledip hevasına kapılmakla suçlamışlardır. Bunun üzerine Necm sûresi nazil olarak Hz. Peygamber'i müdafaa etmiştir. Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.⁸⁶ Rivayetin pek çok tariki bulunmasına rağmen her biri sahâbîden itibaren ferd bir tarik şeklinde ilerlediği ve herhangi bir *paradigma kavşağı* oluşturmadığı için metin özelliklerine değinmekle yetinilecektir.

Rivayetin, İbnü'l-Cevzî'dekine benzer lafızlarla Furât b. İbrahim el-Kûfî'nin *Tefsîr*'inde İbn Abbâs kanalıyla yer aldığı görülmektedir.⁸⁷ Ayrıca Furât bu rivayeti Hz. Aişe (ö. 58/678) ve Büreyde'den (ö. 63/682-83 [?]) de nakleder.⁸⁸ Bununla birlikte Şîi kaynaklarda ilk görüldüğü yer Hüseyin el-Hasîbî'nin (ö. 346/957 veya 358/969) *el-Hidâyetü'l-kübrâ*'sıdır.⁸⁹ Hasîbî bu rivayeti, bâbın önceki rivayetlerinde tam olarak verdiği isnada "وعنه بهذا الإسناد" ifadesiyle atıfta bulunarak Ebû Ca'fer el-Bâkır'dan mürsel olarak aktarmakta, metin dört sayfayı bulmaktadır. Ne var ki buradaki anlatının çerçevesi İbnü'l-Cevzî'ninkinden farklıdır. İbnü'l-Cevzî'nin naklinde olay Mi'rac dönüşünde Mekke'de gerçekleşirken Hasîbî'nin rivayetinde Medine'de geçmekte, gökten bir alâmet isteyenler ise adları tek tek zikredilen dokuz münafık olarak gösterilmektedir. İki anlatıyı birleştiren unsur, Necm sûresinin ilk âyetlerinin yıldızın düşmesi hadisesine sebep-i nüzûl kılınmasıdır. Ayrıca Hasîbî'deki metin belirgin Şîi öğeler içermektedir. Rivayet İmam Muhammed el-Bâkır'a dayandırılmakta, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi vasîsi ve halifesi ilan ederek ileri gelenlerden onun için biat aldığı anlatılmaktadır. Gökten alâmet isteyen "dokuz münafık" arasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman başta olmak üzere önde gelen sahâbîler sayılmaktadır. Hikâyenin sonunda güneş, Hz. Ali'ye "Resûlullah'ın kardeşi ve vasîsi" diye hitap etmektedir.⁹⁰

Rivayetin erken dönem Sünnî eserlerde görülmemesi, daha sonrakilerde de mevzû oluşu bağlamında ele alınması Şîiler tarafından dolaşıma sokulduğu izlenimini uyandırmaktadır.

⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/372.

⁸⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/372-373; İbnü'l-Megâzilî, *Menâkıbü emîri'l-mü'minin*, 336-338, 376-377; Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, 2/275-280; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 42/392; Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Cebr, *Nühabü'l-menâkıb li-âli Ebî Tâlib*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâi (Kum: Mektebetü Âyetillâhi'l-Uzmâ el-Mar'aşî en-Necefi, 1433/2012), 2/222-223; Furât el-Kûfî, *Tefsîr*, 449-452; İbn Bâbeveyh, *el-Emâlî*, 659-661, 680-681; el-Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî, *el-Hidâyetü'l-kübrâ* (Beyrut: Müessesetü'l-Belâğ, 1411/1991), 116-120.

⁸⁷ Furât el-Kûfî, *Tefsîr*, 451.

⁸⁸ Furât el-Kûfî, *Tefsîr*, 449-450.

⁸⁹ Hasîbî, *el-Hidâyetü'l-kübrâ*, 116-120.

⁹⁰ Hasîbî, *el-Hidâyetü'l-kübrâ*, 116-120.

Ayrıca İbnü'l-Cevzî bazılarının bu hadisi çalarak isnadını değiştirdiğini ve Enes b. Mâlik'ten naklettiklerini aktarmaktadır. Ona göre bu isnad geçersizdir. Çünkü Mi'rac hadisesi esnasında Enes b. Mâlik Mekke'de değildir. Aynı metnin şemada hem İbn Abbâs hem Enes b. Mâlik üzerinden görünmesi bu sebeptedir.⁹¹

Buna karşılık Şeyh Sadûk'un kendi kaydı başka bir yöne işaret etmektedir. Sadûk rivayeti *el-Emâlî*'sinde birden fazla isnadla vermekte ve bunlardan ikisinin hocasını bizzat kendisi tanıtmaktadır: biri “ehl-i re'yden bir şeyh” olan Ahmed b. Muhammed b. es-Sakr es-Sâîğ, diğeri “ehl-i hadîsten bir şeyh” olan Ahmed b. el-Hasan el-Kattân'dır. Bu nitelemeler, Şîi müellifin hadisi Sünnî çevrelerden de almış olabileceğine işaret etmektedir.⁹²

Hâkim el-Haskânî'nin Şîi eğilimli fakat Sünnî bir âlim olduğu daha önce ortaya konmuştu. Haskânî bu rivayeti Ebû'l-Hasan el-Misbâhî üzerinden “Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Fakîh”e, yani Şeyh Sadûk'a dayandırmakta, isnadın Sadûk'tan sonraki kısmı ise onun naklettiği senedle birebir örtüşmektedir.⁹³ Bu durumda iki kolun bir râvide birleşmediği, Sünnî bir müellif rivayetinin doğrudan Şîi bir müellifin eserinden alındığı anlaşılmaktadır. Bu, *paradigma kavşağı* kavramının kapsamadığı, ancak en az onun kadar güçlü bir geçiş türüdür. Zira tespit edilmesi gereken bir ortak halka bulunmadığı gibi geçişin yönünün Şîa'dan Ehl-i sünnet'e olduğu da tartışmasızdır. Dolayısıyla 23 numaralı rivayette geçişkenlik râvi düzeyinde değil müellif düzeyinde gerçekleşmiştir.

5. Her Peygamber'in Bir Vasîsi Vardır Rivayeti (25 Numaralı Rivayet)

Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nın 25 numaralı rivayetinde Büreyde'den zikredilen her iki tarikte de her peygamberin bir vasîsi olduğu, kendi vasîsinin ve vârisinin de Hz. Ali olduğu Hz. Peygamber tarafından bildirilmektedir.⁹⁴ Bu rivayet 22 ve 24 numaralı rivayetlerle yakından ilişkili olsa da sahâbî râvisi farklı olduğu için ayrıca incelenecektir. Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.⁹⁵

Rivayetin Büreyde kanalıyla nakledilen tarikin, şemadan da anlaşılacağı üzere herhangi bir Şîi kaynaktan yer aldığı tespit edilememiştir. Erişilebilen tüm varyasyonlarında metin kısa ve neredeyse aynı olup “Her peygamberin bir vasîsi ve varisi vardır, benim de vasîm ve varisim Ali'dir” şeklindedir. Sünnî kaynaklarda en erken Ebû'l-Kâsım el-Begavî'de (ö.

⁹¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/373-374.

⁹² İbn Bâbeveyh, *el-Emâlî*, 659-661, 680-681. Sâîğ için geçen “li-ehli'r-re'y” ibaresi bir nüshada ve mukaddimede (s. 17) “li-ehli'r-Rey” şeklindedir.

⁹³ Hâkim el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, 2/279-280 (nr. 914).

⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/376.

⁹⁵ Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz el-Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Ceknî (Kuvvet: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 1421/2000), 4/363; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/376; Muvaffak el-Hârezmî, *el-Menâkıb*, 84-85; Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkıb*, 2/188; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 42/391-392; Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duaî'âi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 5/21; İbnü'l-Megâzilî, *Menâkıbü emîri'l-mü'minîn*, 261-262.

317/929)⁹⁶ ve sonrasında İbn Adî el-Cürcânî'de (ö. 365/976)⁹⁷ rastlanan bu rivayetin tariklerinde Muhammed b. Humeyd er-Râzî'nin adı dikkat çekmektedir. İbnü'l-Cevzî de bu isme dikkat çekerek Ebû Zûr'a er-Râzî'nin (ö. 264/878) ve İbn Vâre'nin (ö. 270/884) onu yalancılıkla cerh ettiğini belirtmiştir. Senedde Muhammed'den hemen önce yer alan Seleme b. Fazl için de bazı cerh ifadelerinin varlığından söz edilmektedir.⁹⁸ Bu iki ismin Sünnî kaynaklarda söz konusu rivayetten sorumlu oldukları düşünülebilir. Şemada mezhebî aidiyeti farklı ikinci bir kol bulunmadığı için burada bir *paradigma kavşağı* oluşmamakta ve rivayet geçişkenliğinden söz edilememektedir.

6. Kapıdan Giren İlk Kişi Rivayeti (26 Numaralı Rivayet)

Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nın 26 numaralı rivayetinde Enes b. Mâlik'in Hz. Peygamber'e abdest için su dökmesi esnasında Hz. Peygamber'in kapıdan girecek ilk kişiyi "emîrül-mü'minîn, seyyidül-mürselîn, asillerin önderi, vasîlerin sonuncusu" olarak nitelemesi, Hz. Ali'nin girdiğini görünce sevinmesi ve onu kucaklaması konu edilmektedir.⁹⁹ Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.¹⁰⁰

6.1. Rivayetin İsnad Şemasının ve Metinlerinin Genel Değerlendirmesi

İsnad şemasında görüldüğü üzere rivayet iki ana kola ayrılmaktadır. Şemanın sağında yer alan kolun senedleri Hâris b. Hasîra → Kâsım b. Cündeb → Enes kanalıyla gelmektedir. Enes'ten gelen ikinci kol Hasan el-Basrî → Süleyman et-Teymî → Mu'temir → Ebû Nuaym Dırâr b. Surâd şeklinde ilerlemekte ve tamamı Sünnî eserlerde yer almaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla hadisin Şîi kaynaklarda ilk görüldüğü yer Muhammed b. Süleyman el-Kûfî'nin *Menâkıb*'ıdır.¹⁰¹ Buradaki ifadelerde İbnü'l-Cevzî'ninkilere ek olarak, kapıdan içeri Hz. Ali'nin girdiğini görünce Hz. Peygamber'in sevinçle ayağa kalkması, önce kendi yüzündeki teri silip sonra aynı eliyle Hz. Ali'nin yüzünü sıvazlaması, kendisinden sonra ümmetin ihtilafa düştüğü konularda onların açıklayıcısı olması temennisi yer almaktadır. Sünnî kaynaklarda ise ilk olarak Ebû Bekir en-Nasîbî'nin (ö. 359/969-70) *Fevâid*'inde yer alır.¹⁰² Burada kapıdan girenin Hz. Ali olduğu ve sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır.

⁹⁶ Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 4/363.

⁹⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, 5/21.

⁹⁸ Cerh-ta'dîl âlimlerinin onun hakkındaki değerlendirmeleri için bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/153.

⁹⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/376-377.

¹⁰⁰ Kûfî, *Menâkıb*, 1/312-313, 1/430; Yusuf b. Hâtım eş-Şâmî, *ed-Dürrü'n-nazîm* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî li-Cemâ'ati'l-Müderrişîn, 1420), 287; Rızâüddin Ali b. Tâvûs el-Hillî, *el-Yakîn*, thk. el-Ensârî (Cezayir: Müessesetü Dârî'l-Kitâb, 1413), 131; Ahmed b. Abdullah el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Mısır: Matba'atü's-Sa'âde, 1394/1974), 1/63-64; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377; Muvaffak el-Hârezmî, *el-Menâkıb*, 85; Gencî, *Kifâyetü't-tâlib*, 211-212; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 42/303, 42/386; Ebû Bekr Ahmed b. Yusuf b. Hallâd en-Nasîbî, *Fevâidü Ebî Bekr en-Nasîbî* (b.y.: y.y., 2004), 64 (nr. 63); a.mlf., *Hadîsü Ebî Bekr b. Hallâd en-Nasîbî* (b.y.: y.y., 2004), 3 (nr. 2).

¹⁰¹ Kûfî, *Menâkıb*, 1/312-313, 1/430.

¹⁰² Nasîbî, *Fevâidü Ebî Bekr en-Nasîbî*, 64 (nr. 63).

Bu iki müellif arasındaki yaklaşık altmış yıllık fark, rivayetin Şîî gelenekte Sünnî gelenekten önce görüldüğünü ortaya koymaktadır. Rivayet Kûfî'deki detaylarıyla Ebû Nuaym'da (ö. 430/1038) da yer alır.¹⁰³

Rivayetin metninin ikinci bölümünde yer alan fakat İbnü'l-Cevzî'nin zikretmediği bir ifade vardır. Ebû Nuaym ve Muhammed b. Yûsuf el-Gencî'de (ö. 658/1260) görülen bu ifade “وما يمنعني وأنت تؤدى عني ، وتسمعهم صوتي ، وتبين لهم ما اختلفوا فيه بعدى” şeklindedir.¹⁰⁴ Buradaki “Sen, ümmetimin ihtilafa düştükleri konuları onlara açıklayacaksın” kısmının Hâkim'in (ö. 405/1014) el-Müstedrek'inde yer aldığı görülmektedir.¹⁰⁵ Hâkim hadisi verdikten sonra bu hadisin Şeyhân'ın şartlarına göre sahih olduğunu belirtmektedir. Zehebî ise hadisin, isnadında yer alan Dîrâr'ın uydurması olabileceğini belirterek karşı çıkar.¹⁰⁶ Ancak söz konusu tashih ile Zehebî'nin buna yönelik itirazı, şemanın sol tarafındaki tarikile sınırlı olup *paradigma kavşağı*yla doğrudan bir bağlantı taşımamaktadır. Bu tarikin metni diğerininkinden tamamen farklıdır. Hâris tarikinde abdest suyu, kapıdan giren ilk kişi, sıralanan unvanlar ve kucaklaşma sahnesinden oluşan uzun bir anlatı bulunurken, ikinci tarikte yalnızca “Benden sonra ümmetimin ihtilâfa düştüğü hususları onlara sen açıklayacaksın” cümlesi yer almaktadır. Yani Hâkim, burada incelenen anlatıyı değil, onunla sadece son cümlesini paylaşan kısa bir rivayeti sahih saymıştır.

6.2. Hâris b. Hasîra

Hâris b. Hasîra Şîî ve Sünnî kolların ilk birleştiği nokta olan 26 numaralı rivayetin *paradigma kavşağı*dır. Şîî ricâl eserlerinde Hâris b. Hasîra isminin birden fazla varyasyonunun bulunması sebebiyle râvinin kimliğinin belirlenmesi gereklidir. Ebû'l-Kâsım el-Hûî'nin Mu'cem'inde “el-Hâris b. Hasîra” ismiyle ilişkili beş kişi yer almaktadır. Tartışma daha çok Hasîra isminin yazımında ortaya çıkmaktadır. Buna atfen Hûî, râvinin ismini “el-Hâris b. Hasîra (Hadîra) (Hadîra)”¹⁰⁷ şeklinde vermiş ve daha sonrasında gelen râvilerde de isimlerin birbirine nispetindeki karışıklıklara dikkat çekmiştir.¹⁰⁸ Sünnî ricâl kaynaklarına bakacak olursak Mizzî (ö. 742/1341), “el-Hâris b. Hasîra el-Ezdî Ebû'n-Nu'mân el-Kûfî” maddesinde onun hocaları arasında Kâsım b. Cündeb'i zikretmiş, kendisinden nakledenler arasında ise Sabbâh b. Yahyâ el-Müzenî'ye yer vermiştir.¹⁰⁹ Kâsım b. Cündeb, incelenen rivayetin isnadında da Hâris'in hocası olduğundan râvinin kimliği netleşmektedir. Sabbâh b. Yahyâ el-Müzenî ise Hâris'ten rivayette bulunanlar arasında Hûî'nin de kaydettiği bir isimdir. Hûî'nin

¹⁰³ Ebû Nuaym, Hilye, 1/63-64.

¹⁰⁴ Ebû Nuaym, Hilye, 1/63-64; Gencî, Kifâyetü't-tâlib, 212.

¹⁰⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990), 3/132 (nr. 4620).

¹⁰⁶ Zehebî, Mevzuâtü'l-Müstedrek (el-Mektebetü's-Şâmile, elektronik metin), nr. 1; Ebû Hafs Ömer b. Ali İbnü'l-Mülakkın, Muhtasarü Telhîsi'z-Zehebî, thk. Abdullah b. Hamd el-Luhaydân (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1411), 3/1348 (nr. 543).

¹⁰⁷ İlk varyant hâ (ح), ikinci varyant hı (خ) harfiyledir.

¹⁰⁸ Hûî, Mu'cem, 5/168-170. Râvinin müstakil maddesi 5/168'de (nr. 2470) yer almaktadır.

¹⁰⁹ Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5/224-225.

Hâris hakkında “Ezdî, Ebü'n-Nu'mân, Kûfî, tâbîi” şeklinde verdiği bilgiler de Mizzî'nin verdikleriyle eşleşmektedir.

Hâris hakkındaki cerh-ta'dîl bilgileri de onun *paradigma kavşağı* konumunu desteklemektedir. Kûfe halkının ondan Şîî hadisler naklettiği belirtilmiştir. Buna göre Hâris'in rivayetleri Şîiler tarafından alınmış, Ehl-i sünnet âlimleri de onu tamamen terk etmemiştir. İbn Hacer'e göre Buhârî'nin Hz. Ali'den bir muallak rivayeti onun tarikiyle gelmektedir.¹¹⁰ İbn Maîn (ö. 233/848) ise “haşebî, sika” ifadelerini bir arada kullanmıştır.¹¹¹ Ebû Hâtim, Sevrî (ö. 161/778) ondan rivayette bulunmasaydı hadislerinin terk edileceğini dile getirmiştir.¹¹² İclî (ö. 261/875) onu sika saymış,¹¹³ İbn Hibbân ve İbn Şâhîn sikât arasında zikretmiştir.¹¹⁴ Şîa tarafında ise Kütüb-i Erbaa'dan *el-Kâfî* ve *Tehzîbü'l-ahkâm*'da hadisleri bulunmaktadır.¹¹⁵ Şu hâlde Hâris b. Hasîra, 26 numaralı rivayetin *paradigma kavşağı* olmakla kalmayıp aynı zamanda *geçiş râvisidir*.

İbn Maîn'in Hâris hakkındaki haşebî nitelemesinin yanında Ukaylî de onu ric'ate inanan bir “Şîî haşebî” olarak nitelemiştir.¹¹⁶ İki âlim tarafından dile getirilen bu “haşebî” vurgusunun üzerinde durulmalıdır. İbn Maîn'e göre bu tabir, Zeyd b. Ali'nin üzerine asıldığı kütüğe bir nispettir.¹¹⁷ Bu bilgi, Hâris'in Şîiliğinin İmâmî/İsnâaşerî/Râfızî çizgiye değil Kûfe'nin Zeydî tarafına ait olduğunu göstermektedir. Buradan Hâris'in ne tamamıyla Sünnî halkaya dahil olabildiği ne de İmâmî Şîa'nın kayıtsız şartsız kabulüne mazhar olabildiği yorumunda bulunulabilir. Buna karşılık Hâris'in her iki paradigmanın rivayet eserlerinde yer aldığı sabittir.

7. Vasîlerin Sonuncusu Rivayeti (27 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ında yer alan Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nın 27 numaralı rivayeti Ebû Zer'den nakledilmekte olup buna göre Hz. Peygamber kendisinin peygamberlerin sonuncusu olduğunu belirttikten sonra Hz. Ali'nin de vasîlerin sonuncusu olduğunu bildirmiştir.¹¹⁸ Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.¹¹⁹ Rivayetin Şîî bir tariki

¹¹⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1311), 3/104; İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik alâ Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Saîd Abdurrahmân Mûsâ el-Kazakî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405), 3/300; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/140.

¹¹¹ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Maîn, *Târîhu İbn Maîn (Rivâyetü Osmân b. Saîd ed-Dârimî)*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1400), 93 (nr. 253); İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/452.

¹¹² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/140.

¹¹³ Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdullah el-İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, thk. Abdül'alîm Abdül'azîm el-Bestevî (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985), 1/277.

¹¹⁴ Moğultay b. Kılıç, *İkmâlû Tehzîbi'l-Kemâl*, 3/288.

¹¹⁵ Hûî, *Mu'cem*, 5/168 (nr. 2470).

¹¹⁶ Moğultay b. Kılıç, *İkmâlû Tehzîbi'l-Kemâl*, 3/288.

¹¹⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/452; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/225.

¹¹⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377.

¹¹⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377; Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr*, 1/440; İbrahim b. Muhammed b. el-Müeyyid İbrahim b. Sa'deddin eş-Şâfi'î, *Ferâidü's-simtayn fî fezâili'l-Murtazâ ve'l-Betûl ve's-sibteyn ve'l-eimme min zürriyyetihim*, thk. Muhammed Bâkır Mahmûdî (Beyrut: Müessesetü'l-

tespit edilemediği ve dolayısıyla senedlerinde farklı mensubiyet içeren tariklerin buluştuğu herhangi bir *paradigma kavşağı* olmadığı için metin özelliklerine değinmekle yetinilecektir.

Ehl-i sünnet âlimlerinin rivayet hakkındaki görüşlerine bakıldığında dikkatin Hasan b. Muhammed el-Alevî¹²⁰ üzerinde yoğunlaştığı görülür. İbnü'l-Cevzî, söz konusu râvinin bu hadiste infirâd ettiğini belirtmektedir.¹²¹ Cûzekânî ise Alevî'nin münkerü'l-hadîs olduğunu vurgular.¹²² Zehebî, onun hakkında “bu iki rivayet onun yalancılığına ve rafzına delâlet etmektedir” hükmünü vermiştir.¹²³ Ayrıca İbnü'l-Cevzî, isnadda yer alan İbrâhim b. Abdullah hakkında İbn Hibbân'ın “hadis çalar, isnadı tesviye eder, sikalardan onların hadisi olmayan şeyleri rivayet ederdi, terke müstahaktır” değerlendirmesini aktarmaktadır.¹²⁴ Bu cümleler hadisin sıhhat derecesini açıklamak için yeterlidir.

8. Sekerât Ânında “Bana Dostumu Çağırın” Rivayeti (28 Numaralı Rivayet)

Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nın 28 numaralı rivayeti Atıyye el-Avfî'den nakledilmektedir.¹²⁵ Buna göre Hz. Peygamber ölüm hastalığına yakalandığında yanında Hz. Hafsa (ö. 45/665 [?]) ve Hz. Aişe varken onlara “dostunu” çağırımlarını söylemiştir. Onlar da ilk olarak Hz. Ebû Bekir'i (ö. 13/634) çağırılmışlar, odaya girince ise Hz. Peygamber onunla konuşmamış, odadan çıkınca hanımlarına tekrar dostunu çağırımlarını söylemiştir. İkinci sefer Hz. Ömer (ö. 23/644) gelmiş, Hz. Peygamber onunla da konuşmayınca dışarı çıkmıştır. Üçüncü defa dostunu çağırımlarını söyleyince Hz. Ali'yi çağırılmışlar, o gelince hanımlarına kalkmalarını ve dışarı çıkmalarını, Hz. Ali'ye ise bir kalem ve mürekkep getirmesini emretmiştir. Ona bazı şeyler yazdırmış, Cerîr de buna şahitlik etmiş, sonrasında sahife katlanmış. Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.¹²⁶

Rivayetin senedlerinden anlaşılacağı üzere herhangi bir *paradigma kavşağı* bulunmamaktadır. Ancak kavramın sınırlarının netleşmesi için iyi bir örnek teşkil etmesi sebebiyle Nasr b. Müzâhim (ö. 212/827-28) ele alınmalıdır.

Mahmûdî, 1398/1978), 1/147; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 1/521 (nr. 1943); İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2. Basım, 1390/1971), 2/252.

¹²⁰ İbnü'l-Cevzî matbu nüshasında bu isim “el-Anevî” şeklinde geçmekte, nâşir köşeli parantezle “[el-Ganevî]” kaydını düşmektedir. Cûzekânî ve Zehebî ise “el-Alevî” demektedir.

¹²¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377.

¹²² Cûzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkir*, 1/440.

¹²³ Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 1/521 (nr. 1943).

¹²⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377.

¹²⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377-378.

¹²⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/377-378; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/14; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3/389; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 42/385; Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb el-Küleynî, *el-Kâfî*, tsh. Ali Ekber el-Gaffârî (Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1388), 1/296; Muhammed b. el-Hasan es-Saffâr, *Besâirü'd-derecât* (Tahran: Menşûrâtü'l-A'lemî, ts.), 334; Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kummî İbn Bâbeveyh, *el-Hisâl*, tsh. Ali Ekber el-Gaffârî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1362 hş./1983), 642, 651.

8.1. Rivayetin İsnad Şemasının ve Metinlerinin Genel Değerlendirmesi

Söz konusu hadis İbnü'l-Cevzî'de Atıyye'den mürsel bir senedle nakledilmiştir. Sünnî kaynaklarda Abdullah b. Amr'a çıkan ikinci bir kol daha bulunmaktadır. İbn Hibbân bu kolu *el-Mecrûhîn*'de İbn Lehîa'nın maddesinde kaydetmiş,¹²⁷ İbn Adî ise hadisi münker sayıp kususru teşeyyu'da ifrata kaçan İbn Lehîa'ya bağlamıştır.¹²⁸ Şîî kaynaklarda ise Atıyye ismi geçmemektedir. Şîî kanattaki en erken kayıt, Saffâr'ın (ö. 290/903) *Besâirü'd-derecât*'ında Ebû Ca'fer el-Bâkır'dan gelen rivayettir. Aynı tarik Şeyh Sadûk'un *el-Hısâl*'inde de yer almaktadır.¹²⁹ Küleynî hadisi Ebû Abdullah'tan,¹³⁰ Sadûk ise ayrıca Ümmü Seleme'den (ö. 62/681) nakletmektedir.¹³¹ Bu varyantlarda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gelince Hz. Peygamber'in yüz çevirmesi ve Hz. Ali'ye her biri bin kapı açan bin kapıdan haber vermesi gibi ziyadeler bulunmaktadır.¹³²

Hz. Peygamber'in yazı yazdırmak istemesi bakımından Sünnî kaynaklarda yer alan kırtâs hadisesi ile benzerlik arz etse de rivayetin içeriği ile ilgili unsurların son derece farklı olması, kırtâs hadisesi rivayetlerinin büyük oranda İbn Abbâs kanalıyla gelmesi, bu rivayette yazdırma eyleminin gerçekleşmesi, kırtâs hadisesinde ise gerçekleşmemesi gibi farklılıklar sebebiyle Sünnî ve Şîî rivayetler bu çalışmada ayrı kabul edilmiştir.¹³³ Sonuç olarak elimizdeki verilerle bu hadis özelinde Ehl-i sünnet ve Şîa arasında bir geçişkenlikten söz edilemez.

8.2. Nasr b. Müzâhim el-Minkarî

Kûfeli olup *Vak'atü Sıffîn*'in müellifi olan Nasr b. Müzâhim'e Ehl-i sünnet tarafında Hatîb el-Bağdâdî müstakil bir madde ayırmış, hocaları arasında Süfyân es-Sevrî ile Şu'be'yi (ö. 160/776), kendisinden nakledenler arasında ise oğlu Hüseyin ve Ebû Saîd el-Eşec'i saymış, ardından kendi isnadıyla ondan bir hadis nakletmiştir.¹³⁴ Şîa tarafında ise Necâşî ona "müstakîmü't-tarîka, sâlihü'l-emr" değerlendirmesiyle müstakil bir madde ayırmakta, bununla birlikte zayıflardan rivayet ettiğini de kaydetmektedir. Tûsî el-Fihrist'te eserlerine isnadıyla birlikte yer vermekte, Hûî de onun *el-Kâfî* ve *Tehzîbü'l-ahkâm*'daki isnadlarına işaret etmektedir.¹³⁵

¹²⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/14.

¹²⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, 3/389 (Huyey b. Abdullah el-Mısrî maddesi).

¹²⁹ Saffâr, *Besâirü'd-derecât*, 334; İbn Bâbeveyh, *el-Hısâl*, 651.

¹³⁰ Söz konusu eserdeki saygı ifadelerinden bu künye ile Ca'fer es-Sâdık'ın kastedildiği anlaşılmaktadır.

¹³¹ İbn Bâbeveyh, *el-Hısâl*, 642.

¹³² Küleynî, *el-Kâfî*, 1/296.

¹³³ İki rivayetin birlikte incelendiği bir örnek için bk. Doğmaç, *Fezâil ve Mevzûât Literatüründe Hz. Ali*, 198-203. Yazar, iki hadis arasında ilgi olmadığını söylese de Şîî rivayeti "kırtâs" rivayeti olarak adlandırmaktadır.

¹³⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001), 15/382 (nr. 7197).

¹³⁵ Hûî, *Mu'cem*, 20/157-160. Necâşî'nin değerlendirmesi ile Tûsî'nin el-Fihrist'teki kaydı (nr. 772) burada nakledilmekte, *el-Kâfî* ve *Tehzîbü'l-ahkâm*'daki isnadları da 20/160'ta sıralanmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Nasr b. Müzâhim, her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunan ve rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenen bir *geçiş râvisi*dir. Ancak 28 numaralı rivayette Sünnî ve Şîî kollar hiçbir noktada birleşmediği için herhangi bir *paradigma kavşağı*nda yer almamaktadır. Bu durum, *geçiş râviliğinin paradigma kavşağı*nda bulunma şartına bağlı olmadığını göstermektedir. *Paradigma kavşağı*, *geçişkenliğin* şema üzerinde nerede aranacağını gösteren bir konumdur. *Geçiş râviliği* ise râvinin iki paradigmanın ricâl ve rivayet sistemlerindeki yerine ilişkindir.

9. “Kardeşim, Arkadaşım, Amcaoğlum ve Ardımda Bıraktığım En Hayırlı Kişi”

Rivayeti (29 Numaralı Rivayet)

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ında yer alan Hz. Ali'nin Faziletleri Bâbı'nın 29 numaralı rivayeti Enes b. Mâlik'ten nakledilmekte olup Hz. Peygamber burada Hz. Ali'yi “kardeşim, arkadaşım, amcamın oğlu ve ardımda bıraktığım en hayırlı kişi, borcumu öder, vaadimi yerine getirir” sözleriyle nitelemektedir.¹³⁶ Metnin son kısımları Selmân-ı Fârisî'den nakledilen 24 numaralı rivayette de geçmektedir. Sahâbî râvisi farklı olduğu için ayrıca incelenecektir. Rivayetin Arapça metni ve isnad şeması ekte verilmiştir.¹³⁷ İsnad şemasının en sağında yer alan Ebû Zer ve Hz. Ali tariklerinde¹³⁸ “borcumu öder, vaadimi yerine getirir” ifadeleri yer aldığı için şemaya dahil edilmiştir.

9.1. Rivayetin İsnad Şemasının ve Metinlerinin Genel Değerlendirmesi

Enes b. Mâlik'ten gelen tarikler özelinde, tespit edilebildiği kadarıyla rivayetin Şîî kaynaklarda görünmesi 4./10. yüzyılın sonunu bulmuştur. Bu bağlamda rivayetin Sünnî kaynaklarda daha önceden var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Sünnî âlimlerin rivayete yer verme sebebi genellikle mevzû olduğunu göstermektir. Örneğin İbn Hibbân bu rivayeti *el-Mecrûhîn*'de,¹³⁹ İbn Adî ise *el-Kâmil* adlı eserinde¹⁴⁰ zikretmiştir. Rivayetin metinlerinde büyük farklılıklar yoktur. Ancak “arkadaşım” ve “amcaoğlum” ifadelerinin Şîî kaynaklarda yer almadığı söylenebilir. Buna karşın Âsımî'nin metninde “ailem içindeki halifem” ibaresi yer almaktadır.¹⁴¹ Aynı ibareyi Nîşâburlu Sünnî muhaddis Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (ö. 533/1138) de Ebû Saîd er-Râzî'den itibaren Âsımî ile örtüşen bir isnadla vermektedir.¹⁴² İkisinin de Sünnî kaynak olması dikkat çekicidir. İbnü'l-Cevzî'nin esas aldığı Ali b. Sehl tarihinde ise “halife” lafzı hiç geçmemekte, yerini “kardeşim, arkadaşım ve amcaoğlum”

¹³⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/378.

¹³⁷ Âsımî, *el-Aselü'l-musaffâ*, 1/483; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/347, 1/378; İbn Adî, *el-Kâmil*, 8/135; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 42/57; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 3/5; Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, 61.

¹³⁸ İbn Ebî'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâga*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm (Kahire: Dâru İhyâ'il-Kütübî'l-'Arabiyye – Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhu, ts.), 13/228; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 2/225 (nr. 883).

¹³⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 3/5.

¹⁴⁰ İbn Adî, *el-Kâmil*, 8/135.

¹⁴¹ Âsımî, *el-Aselü'l-musaffâ*, 1/483. Karşılaştırma için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 3/5.

¹⁴² Ebü'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî, *el-Ehâdis's-sübâiyyât el-elf* (el-Mektebetü's-Şâmile, elektronik metin), 88 (nr. 171).

üçlemesi almaktadır. Dolayısıyla lafız farkı paradigmalar arasında değil, Matar'dan ayrılan öğrenci kolları arasında seyretmektedir.

Şîi kanattaki tariklerden biri Şeyh Müfid'in *el-Emâli*'sindedir. Müfid bu hadisi Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah (ö. 290/903) üzerinden Ubeydullah b. Mûsâ'dan almaktadır. Şîi bir müellifin rivayeti Sünnî bir kanaldan alması, aşağıda görüleceği üzere geçişin hangi basamakta gerçekleştiğini belirleme bakımından önem taşımaktadır ve bu durum 23 numaralı rivayetteki "müellif düzeyinde geçişi" hatırlatmaktadır.

Hz. Ali kolunda metin, İbnü'l-Cevzî'deki kısa formdan farklı olarak inzâr âyetinin (eş-Şuarâ 26/214) nüzûlü üzerine kurulu bir anlatı içinde yer almaktadır. Bu anlatıya göre Hz. Peygamber yakın akrabalarını bir yemekte toplamış, "Borcumu ve verdiğim sözleri benim adıma kim üstlenir, cennette benimle beraber olur ve ailem içinde halifem olur?" diye sormuş, teklifi yalnızca Hz. Ali kabul etmiştir. *Fezâilü's-sahâbe*'deki Abdullah b. Ahmed ziyadesinde bu anlatının sonunda "علي يقضي عني ديني وينجز مواعيدي" ifadesi de bulunmaktadır.¹⁴³ *el-Müsned*'deki metinde ise geçmemektedir.¹⁴⁴ İbnü'l-Cevzî de *Câmiu'l-mesânîd*'de bu ifadeyi içermeyen versiyonu esas almıştır.¹⁴⁵ Hz. Ali kolu tamamıyla Sünnî eserler içerisinde kaldığı, yani *paradigma kavşağı* bulundurmadağı için geçişkenlik incelemesine konu edilmeyecektir.

Ebû Zer kolu ise Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin *Nakzü'l-Osmâniyye* adlı reddiyesinde yer almaktadır. İskâfî'nin reddiyesi müstakil olarak günümüze ulaşmamış, İbn Ebi'l-Hadîd'in (ö. 656/1258) *Şerhu Nehci'l-belâga*'sı içinde korunabilmiştir. Bu sebeple şemada ilgili kutunun hemen altına İbn Ebi'l-Hadîd yerleştirilmiş, her ikisi de Mu'tezilî oldukları için kesik çizgili kutularla gösterilmiştir. Kaldı ki İskâfî kendisiyle Muhammed b. Abdullah b. Ebî Râfi' arasındaki halkaları zikretmemektedir. Bu yüzden tarik, lafzın hangi paradigmada gündeme geldiğini göstermenin ötesinde bir değer taşımamaktadır. Tarikin tarihi İskâfî'nin vefatı esas alınır 240/854, metnin korunduğu eser esas alınır 7./13. asırdır. Rivayetin kaynaklardaki en erken görünümü ise Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki Hz. Ali isnadıdır.

İsnad şemasından anlaşıldığı üzere şemadaki *paradigma kavşakları* yalnızca Enes kolunda yer almaktadır. Buna göre Âsımî'nin ve eş-Şehhâmî'nin kolu ile Şeyh Müfid'in kolu Matar b. Meymûn el-İskâfî'de birleşmektedir. İbn Adî ve İbn Hibbân'ın kolları ise Müfid'in kolu ile ilk defa Ubeydullah b. Mûsâ'da birleşir. Şu hâlde 29 numaralı rivayette, iki *paradigma kavşağı* bulunmaktadır.

9.2. Matar b. Meymûn el-İskâfî

Matar b. Meymûn el-İskâfî, Âsımî'nin ve eş-Şehhâmî'nin tarikleri ile Şeyh Müfid'in tarikinin birleştiği isimdir. Bu râvinin rivayetleri ile cerh-ta'dîl ve ricâl kaynaklarındaki durumu, yukarıda 22 ve 24 numaralı rivayetler bağlamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçlar bu rivayet açısından da geçerliliğini korumaktadır. Matar, her iki paradigmanın

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, 2/650 (nr. 1108, Abdullah b. Ahmed'in ziyadesi).

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/225 (nr. 883).

¹⁴⁵ İbnü'l-Cevzî, *Câmi'u'l-mesânîd*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005), 6/224.

rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenmiş olsa da her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil bir kayda sahip değildir. Şu halde o bir *şematik geçiş râvisidir*. Rivayetin paradigmalar arasındaki taşıyıcısı ondan sonraki basamakta aranmalıdır.

9.3. Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî

Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî el-Kûfî'nin (ö. 213/829) durumu Matar'inkinden farklıdır. Ehl-i sünnet tarafında Buhârî ve Müslim'in hocalarından olup *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivayeti bulunan sika bir râvidir. Hakkındaki tek çekince, teşeyyu' ile itham edilmiş olmasıdır.¹⁴⁶ Şîa tarafında ise durum Matar'inkinin tam tersidir. Hûî'nin *Mu'cem*'inde müstakil bir maddesi bulunmakta, Ca'fer es-Sâdık'ın ashabından sayılmakta ve Tûsî'nin *er-Ricâl*'ine atıf yapılmaktadır. Hûî ayrıca onun *Tehzîbü'l-ahkâm* ve *el-İstîbâsâr*'daki isnadlarına da işaret etmektedir.¹⁴⁷ Dolayısıyla Ubeydullah b. Mûsâ, her iki paradigmanın ricâl sisteminde müstakil kaydı bulunan ve rivayet eserlerinde fiilen nakil görevi üstlenen bir *geçiş râvisidir*.

Bununla birlikte 29 numaralı rivayetin Şîa'ya intikalinin bizzat Ubeydullah eliyle gerçekleştiği söylenemez. Rivayet sonrasında iki nesil boyunca Sünnî hatta kalmakta, Muhammed b. Yahyâ b. Ebû Semîne (ö. 239/853-54) ve Abdullah b. Ahmed üzerinden Şeyh Müfid'in hocalarına ulaşmaktadır. Ubeydullah'ın Şîî rivayet sistemindeki nakil görevi bu rivayet üzerinden değil *Tehzîb* ve *el-İstîbâsâr*'daki başka isnadları üzerinden sabittir. Şu hâlde buradaki geçiş Ubeydullah'ta değil, ondan iki basamak aşağıda, Abdullah b. Ahmed'in nüshasının Şîî bir muhit tarafından devralınmasıyla gerçekleşmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, bir râvinin *paradigma kavşağı*nda bulunmasının onun iki paradigma arasında rivayet taşıdığını tek başına göstermediğini ortaya koymuştur. On rivayetlik örnekte 23, 25, 27 ve 28 numaralı rivayetlerde mezhebî aidiyeti farklı kollar isnad şemasının hiçbir noktasında birleşmediği için *paradigma kavşağı* oluşmamıştır. Buna karşılık 20 numaralı rivayette iki (Ebû Hârûn el-Abdî, Mis'ar b. Yahyâ en-Nehdî), 21 numaralı rivayette bir (Mücâhid b. Cebr), 22 ve 24 numaralı rivayet kümesinde üç (Matar b. Meymûn el-İskâf, Ömer b. Sa'd el-Basrî, İsmail b. Ziyâd), 26 numaralı rivayette bir (Hâris b. Hasîra), 29 numaralı rivayette ise iki (Matar b. Meymûn el-İskâf ve Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî) olmak üzere toplam dokuz *paradigma kavşağı* tespit edilmiştir.

Bu kavşakların çoğunun *geçiş râvisi* vasfı taşımadığı görülmüştür. Mücâhid b. Cebr Şîî tarafta yalnızca Tüsterî'nin *Kâmûs*'unda ve Sünnî malzemedен derlenmiş bir maddeyle görülmektedir. Matar b. Meymûn her iki paradigmanın rivayet eserlerinde nakil görevi üstlenmesine rağmen Şîî ricâl sisteminde hiçbir kaydı bulunmamaktadır. Hakkında sağlıklı bir kayda ulaşılamayan Mis'ar b. Yahyâ, isnadın asıl sorunlu halkası kendisinden önce yer aldığı için Ömer b. Sa'd el-Basrî ve yalnızca zayıf râvileri toplayan bir eserde görüldüğü için İsmail b. Ziyâd da aynı hükme tabidir. Böylece dokuz kavşaktan altısı *şematik geçiş râvisi* olarak nitelenmiştir. Buna karşılık rivayetleri iki tarafta da delil olarak kullanılan Ebû

¹⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/50-53; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Halep: Dâru'r-Reşîd, 1406/1986), nr. 4345.

¹⁴⁷ Hûî, *Mu'cem*, 12/95 (nr. 7522).

Hârûn el-Abdî, Kûfe'nin Zeydî muhitine mensup “ara konumdaki” Hâris b. Hasîra ve Kütüb-i Sitte ricâlinden olduğu hâlde Ca'fer es-Sâdık'ın ashâbı arasında da sayılan Ubeydullah b. Mûsâ, iki şartı birlikte sağlayan *geçiş râvileridir*.

Geçişkenliğin yönü ve işleyişi rivayetten rivayete değişmiştir. İntikal kimi rivayette Sünnî çevreden Şîa'ya, kimisinde iki yönlü gerçekleşmiş, aktarım da kimi zaman bir râvi, kimi zaman bir müellif, kimi zaman bir nüsha üzerinden işlemiştir. 21 numaralı rivayette en erken Şîî kayıta bir imama ait tefsir açıklaması olan muhteva, yaklaşık yirmi yıl sonra Furât'ta merfû bir hadise dönüşmektedir. 22 ve 24 numaralı rivayetin Yûnus b. Bükeyr'e kadar uzanan erken Sünnî isnadı ise metnin Şîa tarafından uydurulup sonradan Sünnî kaynaklara sokulduğu türünden tek yönlü açıklamaları zayıflatmaktadır. En dikkat çekici örnek 23 numaralı rivayettir. Burada *paradigma kavşağı* bulunmadığı hâlde geçişkenlik müellif düzeyinde gerçekleşmiştir. Şeyh Sadûk hadisi biri “ehl-i re'ÿden” diğeri “ehl-i hadîsten” nitelenen iki şeyhinden aldığını kaydetmekte, Hâkim el-Haskânî ise aynı rivayeti Sadûk'un isnadıyla nakletmektedir. Böylece aynı zincir üzerinde Şîa'dan Ehl-i sünnet'e doğru işleyen yönü belirgin bir intikal belgelenmekte, Sadûk'un kaydı ise ters yönde bir intikale de işaret etmektedir. 29 numaralı rivayette de intikal kavşakta duran *geçiş râvisi* Ubeydullah b. Mûsâ'nın eliyle değil, ondan iki nesil sonra Abdullah b. Ahmed'in nüshasının Şîî muhite ulaşmasıyla gerçekleşmiştir. 28 numaralı rivayette ise Sünnî ve Şîî kollar hiçbir noktada birleşmediği hâlde isnadda yer alan Nasr b. Müzâhim, iki paradigmanın ricâl ve rivayet sisteminde tam bir *geçiş râvisidir*. Şu hâlde kavşağın varlığı her zaman geçişin bizzat oradan gerçekleştiğine, *geçiş râvisinin* varlığı da her zaman bir kavşağın bulunduğu delâlet etmemektedir.

Rivayetlerden çıkan tablonun okunmasında kaydın hangi amaçla tutulduğu belirleyici olmuştur. Ukaylî, İbn Adî ve İbn Hibbân gibi müelliflerin yalnızca mevzû olduğunu göstermek için kaydettiği rivayetler, isnadları Şîî kollarla kesişse de geçişkenliğe dayanak yapılmamıştır. Aynı ihtiyat, Hasan el-Askerî'ye nispet edilen *et-Tefsîr* gibi aidiyeti tartışmalı eserler için de gözetilmiştir. Müfessir Taberî'ye nispet edilen *el-Müsterşid*'in ise İmâmî müellif İbn Rüstem'e ait olduğu görülmüştür. Bütün bu sonuçlar, erişilebilen kaynakların sınırlılığı içinde ve zorunlu olarak e silentio (bir kaydın kaynaklarda bulunmamasından hareketle yapılan çıkarım) deliline dayanmaktadır. Rivayetlerin daha geniş çapta taranması ve yeni tariklerin keşfi tabloyu değiştirebilir. Bununla birlikte bu on rivayetlik kesit, geçişkenliğin kavşak, râvi ve eser düzeylerinde ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini göstermektedir. İki paradigmanın sınırları erken dönemde sonraki asırlardaki kadar keskin olmasa da rivayetlerin “bir bütün hâlinde” bir paradigmadan diğerine aktığını gösteren bir delile ulaşılmamıştır. Geçişkenlik, belirli isimler ve belirli eserler üzerinden, çoğu zaman da red-detme amaçlı kayıtlar aracılığıyla gerçekleşen sınırlı ve izlenebilir bir olgudur.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Fezâilü's-sahâbe*. thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Âsımî, Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Aselü'l-musaffâ fî tehzîbi zeyni'l-fetâ fî şerhi sûreti hel etâ*. tlk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî. 2 Cilt. Kum: Mecma'u İhyâi's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1418.
- Azîzî, Hüseyin – Rüstgâr, Pervîz – Beyât, Yûsuf. *er-Ruvâtü'l-müşterekûn beyne's-Şîa ve's-Sünne*. çev. Abdülemîr el-Verdî – Akîl er-Rubâî – Rezzâk Abdürresûl. Tahran: el-Mecma'u'l-Âlemî li't-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, 1430/2009.
- Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz. *Mu'cemü's-sahâbe*. thk. Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Ceknî. 3 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâri'l-Beyân, 1421/2000.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 9 Cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1311.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed b. Salih b. Muhammed ed-Debbâsî. 12 Cilt. Riyad: en-Nâşirü'l-Mütemeyyiz, 1440/2019.
- Buhayrî, Ebû Osman Sa'îd b. Muhammed. *er-Râbi' min fevâidi Ebî Osman el-Buhayrî*. b.y.: y.y., 2004.
- Büyükkara, Mehmet Ali. “İmamiyye Şîa'sının Hadis Usulünde ‘Mezhebi Bozuk’ Râviler (II): Örneklerle Mezhebi Bozuk Ricâl ve Rivayetlerinin Değeri”. *İslâmi Araştırmalar Dergisi* 17/4 (2004), 354-368.
- Cûzekânî, Ebû Abdullah el-Hüseyin b. İbrâhîm b. el-Hüseyin el-Hemedânî. *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*. thk. Abdurrahmân b. Abdülcebbâr el-Firyevâî. 2 Cilt. Riyad: Dâru's-Sumay'î – Hindistan: Dâru'd-Da'veti't-Ta'limiyye el-Hayriyye, 4. Basım, 1422/2002.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*. thk. Abdürrahîm Muhammed el-Kaşkarî. 3 Cüz. Medine: Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 1403-1404.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1406/1986.
- Doğmaç, Cevat. *Fezâil ve Mevzûât Literatüründe Hz. Ali*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2025.
- Duman, Ayşe Nur. “Değişen Otoriteler: Sünnî ve Şîi Halkalarda Müşterek Nakledilen Bir Rivayetin İncelemesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/1 (2023), 167-183.

- Duman, Ayşe Nur. "Hadis Alanındaki Takrîbü'l-Mezâhib Literatürünün Değerlendirilmesi". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2022), 87-115.
- Duman, Ayşe Nur. *Hadis Rivayetinde Sünnî-Şîi Etkileşimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2024.
- Duman, Ayşe Nur. "Şîa Hadis Tarihi Adlı Kitabın Muhteva ve Metot Analizi". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 57 (2019), 85-101.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Mısır: Matba'atü's-Sa'âde, 1394/1974.
- Furât b. İbrâhîm el-Kûfî. *Tefsîrû Furât el-Kûfî*. thk. Muhammed el-Kâzım. Tahran: Müessesetü't-Tab' ve'n-Neşr et-Tâbi'a li-Vizâreti's-Sekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî, 1410/1990.
- Gan, Furkan. *Ebû Bekr el-Katî'i'nin Hadis İlmîne Katkıları*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Gencî, Muhammed b. Yûsuf eş-Şâfi'î. *Kifâyetü't-tâlib fî menâkıbi Ali b. Ebî Tâlib ve yelîhi el-Beyân fî ahabîri sâhibi'z-zamân*. Tahran: Dâru İhyâi Tûrâsi Ehli'l-Beyt, 3. Basım, 1404.
- Hâkim el-Haskânî, Ubeydullah b. Abdullah b. Ahmed. *Şevâhidü't-tenzîl li-kavâ'idî't-tafdîl*. thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî. b.y.: Mecma'u İhyâi's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1411/1990.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hamâde, Faruk. "Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Şîa'nın Oniki İmamının Rivayetleri". çev. Hacı Musa Erkaya – Murat Gökalp. *Dinî Araştırmalar* 8/24 (2006), 327-346.
- Hasan el-Askerî, Ebû Muhammed Hasan b. Ali el-Hâdî b. Muhammed el-Cevâd et-Takî. *et-Tefsîr*. Kum: Medresetü'l-İmâm el-Mehdî, 1409.
- Hasîbî, el-Hüseyn b. Hamdân. *el-Hidâyetü'l-kübrâ*. Beyrut: Müessesetü'l-Belâğ, 1411/1991.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Müttefik ve'l-müfterik*. thk. Muhammed Sadık el-Hâmidî. 3 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kâdirî, 1417/1997.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *es-Sâbık ve'l-lâhık fî tebâ'udi mâ beyne vefâti râviyeyni an şeyhin vâhid*. thk. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî. Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2. Basım, 1421/2000.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, 1422/2001.
- Hazzâz el-Kummî, Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed b. Ali. *Kifâyetü'l-eser*. thk. Abdüllatîf el-Hüseynî. b.y.: İntişârât Bîdâr, 1401.
- Hillî, Cemâlüddîn el-Hasan b. Yûsuf b. el-Mutahhar (Allâme el-Hillî). *Minhâcü'l-kerâme fî ma'rifeti'l-imâme*. thk. Abdurrahim Mübârek. Meşhed: Tâsûâ, 1379 hş./2000.

- Hûî, Ebû'l-Kâsım el-Mûsevî. *Mu'cemü ricâli'l-hadîs ve tafsîlü tabakâti'r-ruvât*. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'l-Hûî el-İslâmiyye, ts.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan. *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Ebû Sa'îd Ömer b. Garâme. 80 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1417/1996.
- İbn Bâbeveyh, Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kummî. *el-Emâlî*. thk. Kısmü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye. Kum: Müessesetü'l-Bi'se, 1417.
- İbn Bâbeveyh, Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kummî. *el-Hısâl*. tsh. Ali Ekber el-Gaffârî. 2 Cilt. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1362 hş./1983.
- İbn Bâbeveyh, Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kummî. *Kemâlü'd-dîn ve tamâmü'n-ni'me*. tsh. Ali Ekber el-Gaffârî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1405.
- İbn Cebr, Ebû Abdullah el-Hüseyn. *Nühabü'l-menâkıb li-âli Ebî Tâlib*. thk. Seyyid Mehdî er-Recâî. 2 Cilt. Kum: Mektebetü Âyetillâhi'l-Uzmâ el-Mar'aşî en-Necefî, 1433/2012.
- İbn Ebî'l-Hadîd, Abdülhamîd b. Hibetillâh. *Şerhu Nehci'l-belâga*. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm. 20 Cüz. Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye – Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâhu, ts.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Lisânü'l-Mizân*. 7 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 2. Basım, 1390/1971.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl. *Tağlîku't-ta'lik alâ Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Saîd Abdurrahmân Mûsâ el-Kazakî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl. *Takrîbü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Halep: Dâru'r-Reşîd, 1406/1986.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed. 3 Cilt. Halep: Dâru'l-Va'y, 1396.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr el-Muttalibî. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman. *Şerhu mezâhibi Ehli's-sünne ve ma'rifetü şerâi'id-dîn ve't-temessük bi's-sünen*. thk. Âdil b. Muhammed. b.y.: Müessesetü Kurtuba, 1415/1995.

- İbn Şâzân, Şâzân b. Cebrail el-Kummî. *er-Ravza fî fezâili emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*. thk. Ali eş-Şekerçî. Kum: Müessesetü Âli'l-Beyt, 1423.
- İbn Şehrâşûb, Muhammed b. Ali el-Mâzenderânî. *Me'âlimü'l-ulemâ fî fihristi kütübî's-Şîa ve esmâi'l-musannifîn minhüm kadîmen ve hadîsen*. nşr. Muhammed Sâdık Âl Bahri'l-Ulûm. Beyrut: Dâru'l-Advâ, ts.
- İbn Tâvûs, Rızâüddin Ali b. Tâvûs el-Hillî. *el-Yakîn*. thk. el-Ensârî. Cezayir: Müessesetü Dâri'l-Kitâb, 1413.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm. *Minhâcû's-sünneti'n-nebeviyye*. thk. Muhammed Reşâd Sâlim. 9 Cilt. Riyad: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1406/1986.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. *Câmi'u'l-mesânîd*. thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*. thk. Abdullah el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *el-Mevzûât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1386-1388/1966-1968.
- İbnü'l-Gadâirî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. el-Hüseyin. *er-Ricâl*. thk. Muhammed Rızâ el-Hüseynî el-Celâlî. Kum: Dâru'l-Hadîs, 1422.
- İbnü'l-Megâzilî, Ali b. Muhammed b. Muhammed. *Menâkıbü emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*. thk. Ebû Abdurrahmân Türkî. San'a: Dâru'l-Âsâr, 1424/2003.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ömer b. Ali. *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehebî*. thk. Abdullah b. Hamd el-Luhaydân. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1411.
- İbrahim b. Sa'deddin eş-Şâfi'î, İbrahim b. Muhammed b. el-Müeyyid. *Ferâidü's-simtayn fî fezâili'l-Murtazâ ve'l-Betûl ve's-sıbteyn ve'l-eimme min zürriyyetihim*. thk. Muhammed Bâkır Mahmûdî. Beyrut: Müessesetü'l-Mahmûdî, 1398/1978.
- İclî, Ebül-Hasan Ahmed b. Abdullah. *Ma'rifetü's-sikât*. thk. Abdül'alîm Abdül'azîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985.
- Kâsımî, el-Hâdî li-Dînillâh el-Hasan b. Yahyâ b. Ali. *et-Tuhfetü'l-'ascediyye fîmâ dâra mine'l-ihtilâf beyne'l-adliyye ve'l-cebriyye*. San'a: Ebû Eymen li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 1412.
- Kazan, Tahsin. “Ümmetim Dalâlet Üzere Birleşmez' Rivâyetinin İsnâd Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/75 (2020), 917-926.
- Kerâcîkî, Ebül-Feth Muhammed b. Ali. *er-Risâletü'l-Aleviyye fî fazli emîri'l-mü'minîn*. thk. Abdülaziz el-Kerîmî. Kum: Delîle Mâ, 1427.
- Keşşî, Ebû Amr Muhammed b. Ömer. *Ricâlü'l-Keşşî (İhtiyâru ma'rifeti'r-ricâl)*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, ts.

- Kızıl, Fatma. *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Kohlberg, Etan. "An Unusual Shī'ī Isnād". *Israel Oriental Studies* 5 (1975), 142-149.
- Kûfî, Muhammed b. Süleyman. *Menâkıbü'l-imâm emîri'l-mü'minîn*. thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî. Kum: Mecma'u İhyâi's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1412.
- Kuzudişli, Bekir. "Sunnî-Shī'ī Interaction in the Early Period –The Transition of the Chains of Ahl al-Sunna to the Shī'a–". *İlahiyat Studies* 6/1 (2015), 7-45.
- Kuzudişli, Bekir. *Şîa ve Hadis: Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk. *el-Kâfî*. tsh. Ali Ekber el-Gaffârî. 8 Cilt. Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1388.
- Luhaydân, Dahîl b. Sâlih. "Ziyâdâtü'l-Katîi alâ Müsnedi'l-İmâm Ahmed dirâseten ve tahrîcen". *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi'l-Medîneti'l-Münevvere* 34/114 (1422/2001-2002), 91-168.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400-1413/1980-1992.
- Moğultay b. Kılıç, Alâüddîn Ebû Abdullah el-Bekcerî. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Âdil b. Muhammed – Üsâme b. İbrâhîm. 12 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1422/2001.
- Murtazâ el-Askerî. *Me'âlimü'l-medreseteyn*. 3 Cilt. b.y.: Merkezü't-Tibâ'a ve'n-Neşr li'l-Mecma'i'l-Âlemî li-Ehli'l-Beyt, 2. Basım, 1436.
- Muvaffak el-Hârezmî, el-Muvaffak b. Ahmed b. Muhammed el-Mekkî. *el-Menâkıb*. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 2. Basım, 1414.
- Nasîbî, Ebû Bekr Ahmed b. Yusuf b. Hallâd. *Fevâidü Ebî Bekr en-Nasîbî*. b.y.: y.y., 2004.
- Nasîbî, Ebû Bekr Ahmed b. Yusuf b. Hallâd. *Hadîsü Ebî Bekr b. Hallâd en-Nasîbî*. b.y.: y.y., 2004.
- Necâşî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali. *er-Ricâl*. thk. Mûsâ eş-Şübeyrî ez-Zencânî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 6. Basım, ts.
- Öz, Mustafa. "Şîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/111-115. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420.
- Saffâr, Muhammed b. el-Hasan b. Ferrûh. *Besâirü'd-derecât*. Tahran: Menşûrâtü'l-A'lemî, ts.
- Sofuoğlu, Cemal. *Şîa'nın Hadis Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1977.

- Suiçmez, Yusuf. *Şîa Hadis Tarihi: Hz. Muhammed'in Söz ve Fiillerinin Şîi İmamlara Nispeti*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. 2 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, ts.
- Şâmî, Yusuf b. Hâtim. *ed-Dürri'n-nazîm*. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî li-Cemâ'atî'l-Müderrisîn, 1420.
- Şecerî, Yahyâ b. el-Hüseyin el-Mürşid Billâh. *Tertîbü'l-Emâlî'l-hamîsiyye*. tertîb. el-Kâdî Muhyiddîn Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- Şehhâmî, Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir en-Nîsâbü'rî. *el-Ehâdisü's-sübâiyyât el-elf*. el-Mektebetü's-Şâmîle (elektronik metin).
- Şerîf el-Murtazâ, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyin b. Musa. *Resâilü's-Şerîf el-Murtazâ*. thk. Seyyid Ahmed el-Hüseynî. 4 Cilt. Kum: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1410.
- Şeyh Müfîd, Muhammed b. Muhammed. *el-Emâlî*. thk. Hüseyin el-Üstâd Velî – Ali Ekber el-Gaffârî. Beyrut: Dâru'l-Müfîd, 2. Basım, 1414/1993.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Rüstem. *el-Müsterşid fî imâmeti emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*. thk. Ahmed el-Mahmûdî. Tahran: Müessesetü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye li-Kûşânbü'r, 1415.
- Tatlı, Mustafa. "Ortak Hadisler Bağlamında Ehl-i sünnet ve Şîa'ya Göre Firâset Rivayetinin Değerlendirilmesi". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/1 (2022), 709-743.
- Tatlı, Mustafa. "Ortak Hadisler Bağlamında Ehl-i sünnet ve Şîa'ya Göre Firâset Rivayetinin Değerlendirilmesi II: Şîi Rivayetler". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (2022), 781-805.
- Topgöl, Muhammed Enes. "Bir Cerh Sebebi Olarak Teşeyyu' (Şîilik Eğilimi) Kavramına Tarihsel Bir Bakış". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2012), 47-76.
- Topgöl, Muhammed Enes. *Hadis Râvilerinde Şîilik Eğilimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Topgöl, Muhammed Enes. "Sünnî-Şîi İkilemine Farklı Bir Bakış: Yeniden İnşa Edilen Hadis Bağlamları". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 41 (2019), 45-83.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan. *el-Emâlî*. Kum: Dâru's-Sekâfe, 1414.
- Tûsî, Ebû Ca'fer. *er-Ricâl*. thk. Cevâd el-Kayyûmî el-İsfahânî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 3. Basım, 1373 hş./1994.
- Tüsterî, Muhammed Takî. *Kâmûsü'r-ricâl*. 12 Cilt. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1427-1431.

- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musa. *ed-Duafâü'l-kebîr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Yahyâ b. Maîn, Ebû Zekerîyyâ. *Târîhu İbn Maîn (Rivâyetü Osmân b. Saîd ed-Dârimî)*. thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1400.
- Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Mevzûâtü'l-Müstedrek*. el-Mektebetü's-Şâmile (elektronik metin).
- Zehebî, Şemsüddin. *Mîzânü'l-i'tidâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963.
- Zehebî, Şemsüddin. *el-Müntekâ min Minhâci'l-i'tidâl fî nakdi kelâmi Ehli'r-rafz ve'l-i'tizâl*. thk. Muhibbüddin el-Hatîb. Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li-İdâreti'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşâd, 1413/1993.
- Zehebî, Şemsüddin. *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985.
- Zehebî, Şemsüddin. *Tezkiretü'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî. *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996.

Ekler

Metin: 20 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/370)

الحديث العشرون في تشبيهه بالأنبياء: أنبأنا زاهر بن طاهر قال أنبأنا أبو بكر البيهقي قال أنبأنا عبد الله الحاكم قال حدثنا محمد بن أحمد بن سعيد الرازي قال حدثنا محمد بن مسلمة بن وارة قال حدثنا عبيد الله بن موسى قال حدثنا أبو عمر الأزدي عن أبي راشد الحبراني عن أبي الحمرا قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول " من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، ونوح في فهمه، وإبراهيم في حكمه، ويحيى بن زكريا في زهده، وموسى بن عمران في بطشه فليتنظر إلى علي بن أبي طالب

Metin: 21 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/371)

الحديث الحادي والعشرون في ذكر اسمه في القرآن: أنبأنا يحيى بن علي المدبر قال أنبأنا أحمد بن علي بن ثابت قال حدثنا أبو الحسن أحمد بن علي البادا قال أنبأنا أبو بكر أحمد بن إبراهيم بن شاذان قال حدثني أبو الحسن علي بن عمرو الجريري قال أنبأنا محمد بن إسماعيل الرقي قال حدثنا محمد بن عمرو الحوضي البزاز قال حدثنا موسى بن إدريس عن أبيه عن جده عن ليث عن مجاهد عن ابن عباس قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: اسمي في القرآن: والشمس وضحاها، واسم علي بن أبي طالب والقمر إذا تلاها، واسم الحسن والحسين: والنهار إذا جلاها، واسم بني أمية: والليل إذا يغشاها قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " إن الله بعثني رسولا إلى خلقه فأتيت قريشا، فقلت لهم: معاشر قريش إني قد جئتكم بعز الدنيا وشرف الآخرة أنا رسول الله إليكم، فقالوا: كذبت لست برسول الله، فأتيت بني هاشم فقلت لهم: معاشر بني هاشم إني قد جئتكم بعز الدنيا وشرف الآخرة أنا رسول الله إليكم، فقالوا لي: صدقت، فأمن بي مؤمنهم علي بن أبي طالب رضي الله عنه وصدقني كافرهم فحباني، يعني أبا طالب، فبعث الله بلوائه فركزه في بني هاشم، فلواء الله فينا إلى يوم القيامة، ولواء إبليس في بني أمية إلى أن تقوم الساعة، وهم أعداء لنا وشعبهم أعداء لشعبنا

Metin: 22 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/372)

الحديث الثاني والعشرون في ذكر خلافته: أنبأنا عبد الوهاب الحافظ قال أنبأنا محمد بن المظفر قال أنبأنا أبو الحسن العتيقي قال حدثنا يوسف بن أحمد قال حدثنا العقبلي قال حدثنا أحمد بن الحسين قال حدثنا محمد بن حميد قال حدثنا سلمة ابن الفضل عن محمد بن إسحاق عن حكيم بن جبير عن الحسن بن سفيان عن الأصبغ بن سفيان الكلبي عن عبد الملك بن مروان عن أبي هريرة عن سلمان قال: " سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم قلت: يا رسول الله إن الله لم يبعث نبيا إلا بين له من يلي بعده فهل بين لك؟ قال: لا. ثم سألته بعد ذلك فقال: نعم علي بن أبي طالب

Metin: 23 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/372)

الحديث الثالث والعشرون في ذلك أيضا: حدثت عن عبد الله بن الحسين ابن أحمد بن جعفر قال أنبأنا أبو القاسم نصر بن علي الفقيه قال أنبأنا أحمد بن إبراهيم بن أحمد قال حدثنا محمد بن الحسين المعروف بابن الحجحبا قال حدثنا محمد بن جعفر بن علي التميمي قال حدثنا أبو محمد عبد الله بن منير الدامغاني قال حدثنا المسيب بن واضح عن محمد بن مروان عن الكلبي عن أبي صالح عن ابن عباس قال: " لما عرج بالنبي صلى الله عليه وسلم إلى السماء السابعة وأراه الله من العجائب في كل سماء، فلما أصبح جعل يحدث الناس من عجائب ربه فكذبه من أهل مكة من كذبه وصدقه من صدقه، فعند ذلك انقض نجم من السماء. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: في دار من وقع هذا النجم فهو خليفتي من بعدي. قال فطلبوا ذلك النجم فوجدوه في دار علي بن أبي طالب رضي الله عنه، فقال أهل مكة: ضل محمد وغوى، وهوى إلى أهل بيته، ومال إلى ابن عمه علي بن أبي طالب رضي الله عنه، فعند ذلك نزلت هذه السورة: [والنجم إذا هوى ما ضل صاحبكم وما غوى * وما ينطق عن الهوى * إن هو إلا وحي يوحى

Metin: 25 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/376)

الحديث الخامس والعشرون في الوصية أيضا: أنبأنا علي بن عبيد الله الزاغوني قال أنبأنا أحمد بن محمد السمسار قال حدثنا عيسى بن علي الوزير قال حدثنا البغوي قال حدثنا محمد بن حميد الرازي قال حدثنا علي بن مجاهد قال حدثنا محمد بن إسحاق عن شريك بن عبد الله عن أبي ربيعة الإيادي عن ابن بريدة عن أبيه قال قال النبي صلى الله عليه وسلم: " لكل نبي وصي، وإن عليا وصي ووارثي ". طريق آخر: أنبأنا زاهر بن طاهر قال أنبأنا أبو بكر البيهقي قال أنبأنا الحاكم أبو عبد الله النيسابوري قال أنبأنا محمود بن محمد أبو محمد المطوعي قال حدثنا أبو حفص محمد بن أحمد بن رازيه قال حدثنا أبو عبد الرحمن أحمد بن عبد الله الفرياني قال حدثنا سلمة بن الفضل عن محمد بن إسحاق عن شريك بن عبد الله عن أبي ربيعة الإيادي عن ابن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن لكل نبي وصيا ووارثا، وإن وصي ووارثي علي بن أبي طالب رضي الله عنه

Metin: 26 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/376-377)

الحديث السادس والعشرون في الوصية أيضا: أنبأنا محمد بن عبد الباقي بن أحمد قال أنبأنا حمد بن أحمد قال حدثنا أبو نعيم الأصفهاني قال حدثنا محمد بن أحمد بن علي حدثنا محمد بن عثمان بن أبي شيبة حدثنا إبراهيم بن محمد بن ميمون حدثنا علي بن عابس عن الحارث بن حصيرة عن القاسم بن جندب عن أنس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " يا أنس اسكب لي وضوءا، ثم قام فصلى ركعتين، ثم قال: يا أنس أول من يدخل عليك من هذا الباب أمير المؤمنين وسيد المرسلين وقائد الغز المحجلين وخاتم الوصيين. قال أنس: فقلت اللهم اجعله رجلا من الأنصار، إذ جاء علي عليه السلام قال: من هذا يا أنس؟ فقلت: علي، فقام مستبشرا فاعتنقه

Metin: 27 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/377)

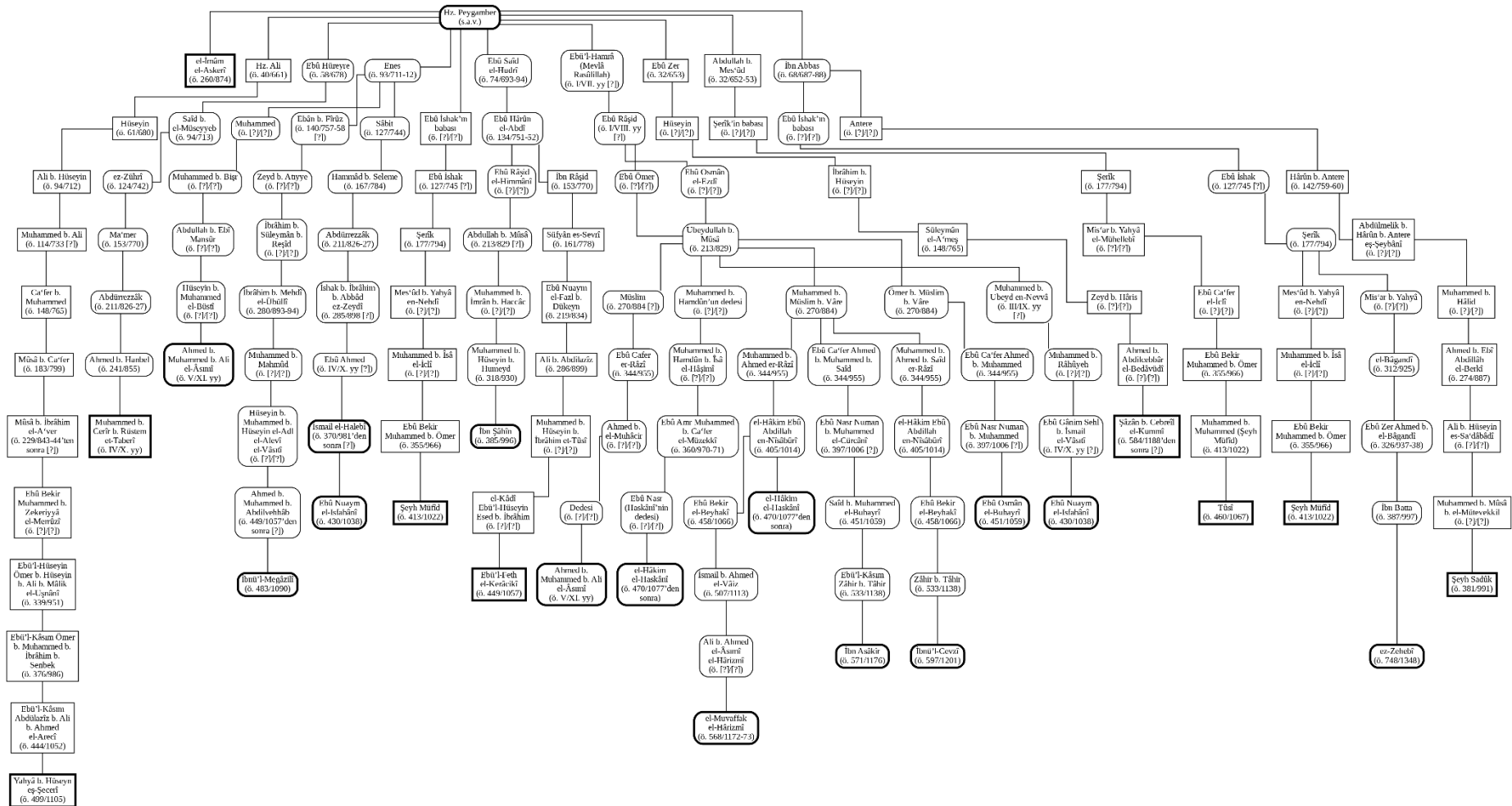
الحديث السابع والعشرون في الوصية أيضا: أنبأنا علي بن عبد الواحد الدينوري قال أنبأنا أبو محمد الحسن بن محمد الخلال قال حدثنا الحسن بن أحمد ابن حرب قال حدثنا الحسن بن محمد بن يحيى العلوي قال حدثنا محمد بن إسحاق القرشي حدثنا إبراهيم بن عبد الله حدثنا عبد الرزاق أنبأنا معمر بن محمد عن عبد الله بن الصامت عن أبي ذر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول إنا خاتم النبيين، كذلك علي وذريته يختمون الأوصياء إلى يوم القيامة

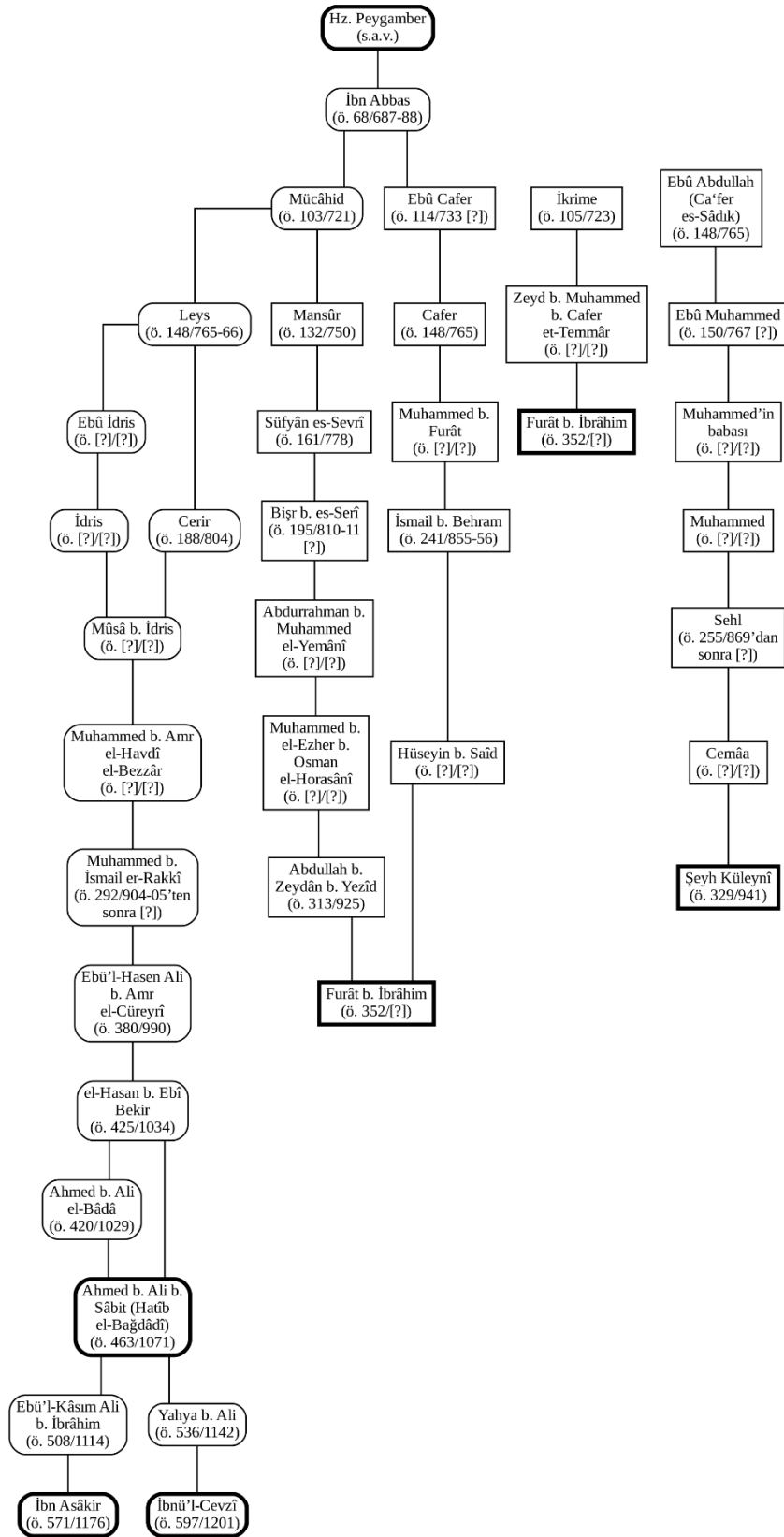
Metin: 28 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/377-378)

الحديث الثامن والعشرون في إملائه عليه وصية: أنبأنا عبد الله بن أحمد الخلال أنبأنا علي بن الحسين بن أيوب قال أنبأنا أبو علي بن شاذان قال أنبأنا أبو الحسن علي بن محمد بن الزبير قال حدثنا علي بن الحسن بن نصال الكوفي قال حدثنا الحسين بن نصر بن مزاحم قال حدثني أبي قال حدثنا أبو عرفة عن عطية قال: " مرض رسول الله صلى الله عليه وسلم المرض الذي توفي فيه، قال وكانت عنده حفصة وعائشة، فقال لهما: أرسلنا إلى خليلي، فأرسلنا إلى أبي بكر فجاء فسلم ودخل فجلس، فلم يكن للنبي صلى الله عليه وسلم حاجة، فقام فخرج ثم نظر إليهما فقال: أرسلنا إلى خليلي، فأرسلنا إلى عمر، فجاء فسلم ودخل، فلم يكن للنبي صلى الله عليه وسلم حاجة، فقام فخرج، ثم نظر إليهما فقال: أرسلنا إلى خليلي، فأرسلنا إلى علي، فجاء فسلم ودخل، فلما جلس أمرهما فقامتا. قال: يا علي ادع صحيفة ودواة، فأملى رسول الله صلى الله عليه وسلم وكتب علي وشهد جرير ثم طويت الصحيفة فمن حدثكم أنه يعلم ما في الصحيفة إلا الذي أملاها أو كتبها أو شهدها فلا تصدقوه

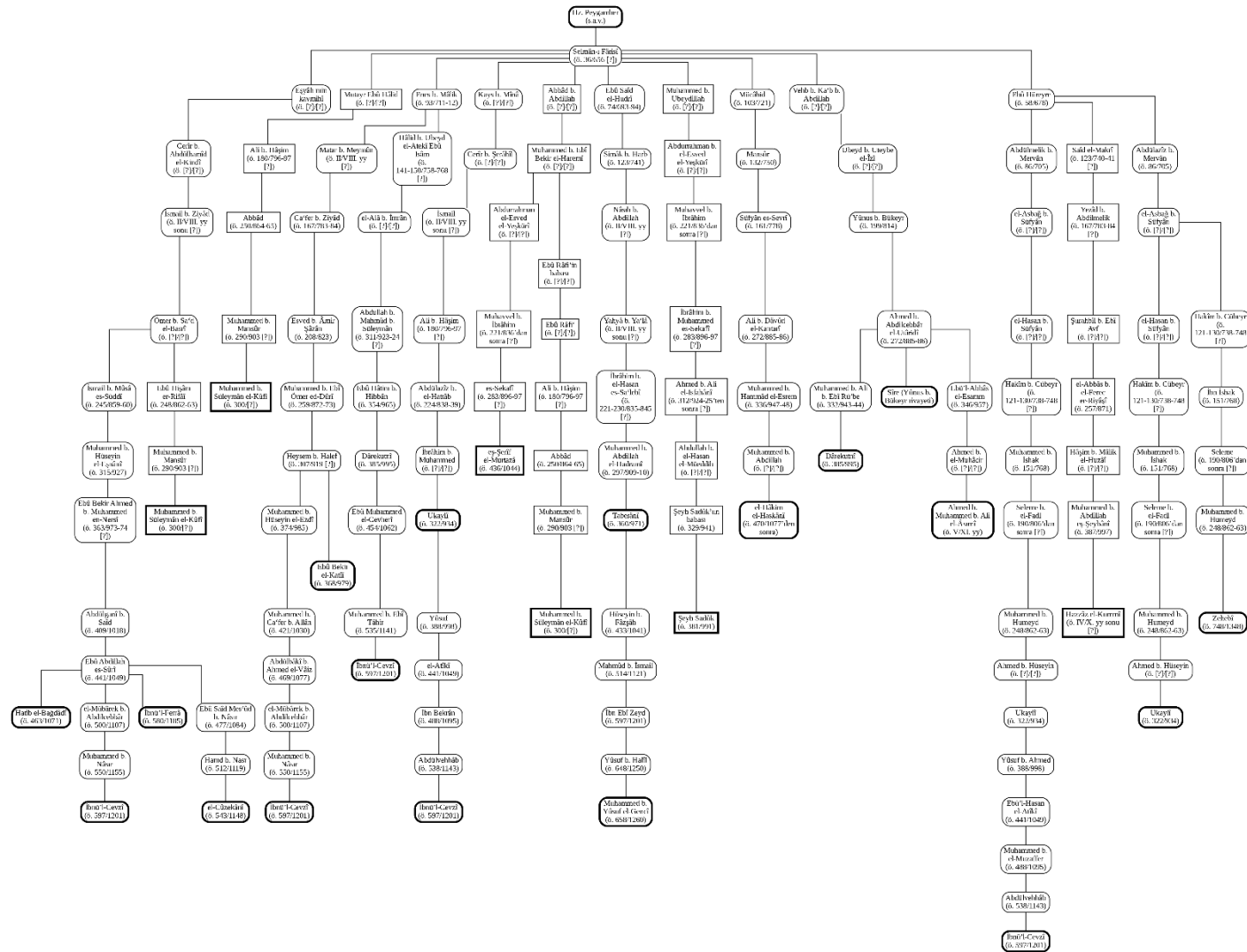
Metin: 29 Numaralı Rivayet (İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, 1/378)

الحديث التاسع والعشرون في أنه خير من تخلف بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنبأنا إسماعيل بن أحمد قال أنبأنا ابن أبي سفيان قال حدثنا علي بن سهل حدثنا عبيد الله بن موسى حدثنا مطر الإسكاف عن أنس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " علي أخي وصاحبي وابن عمي وخير من أترك بعدي، يقضي ديني وينجز موعدي

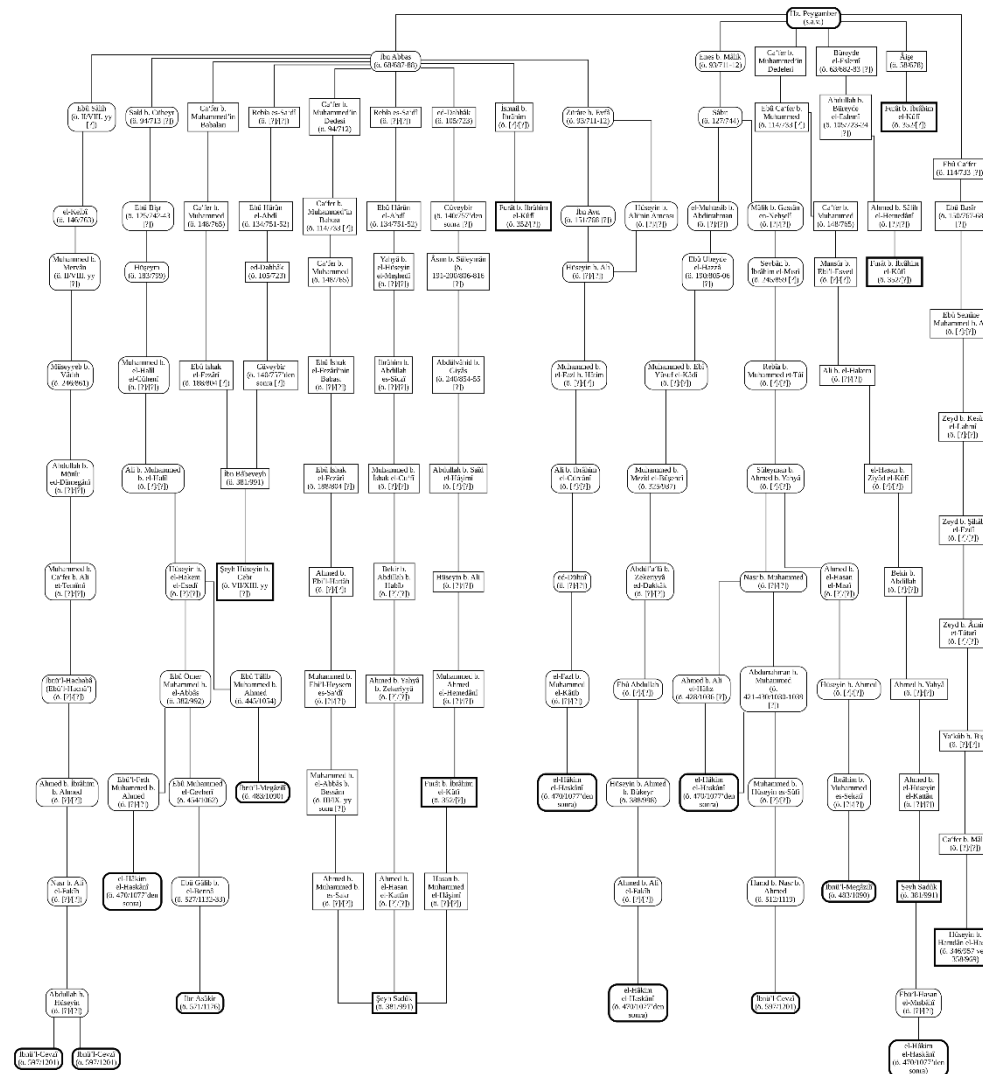

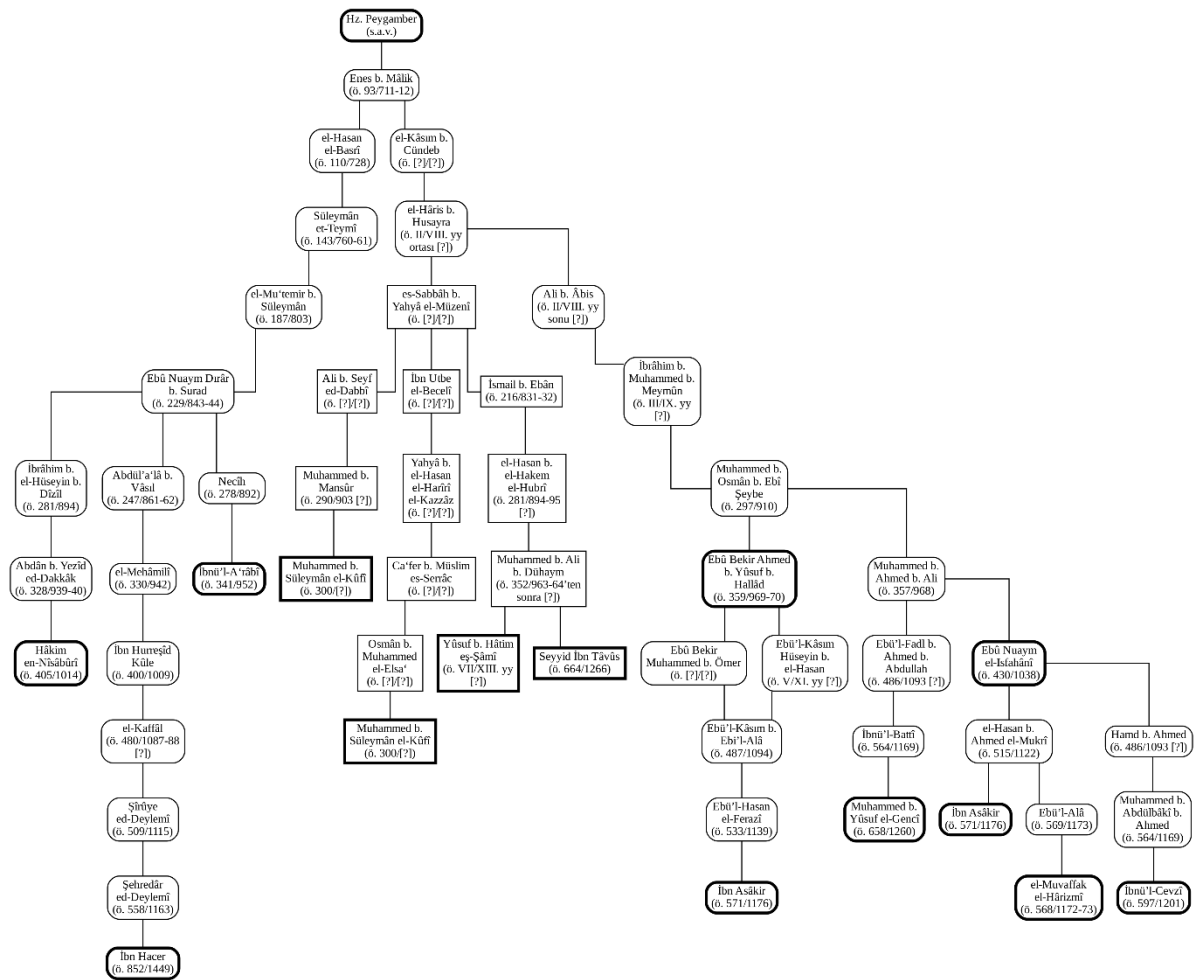
Şema: 21 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması

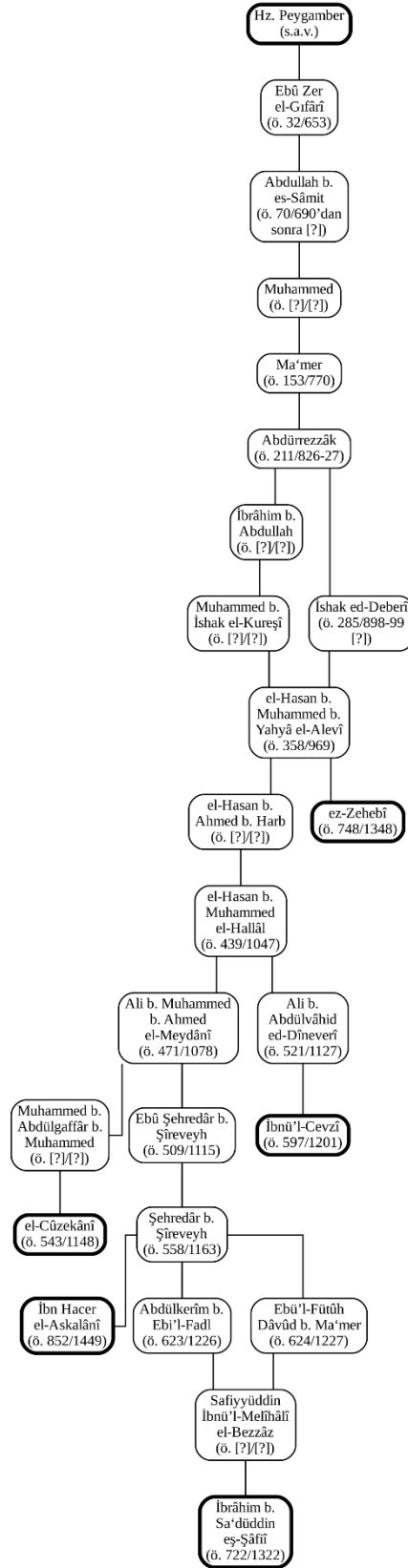
Şema: 22 ve 24 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması

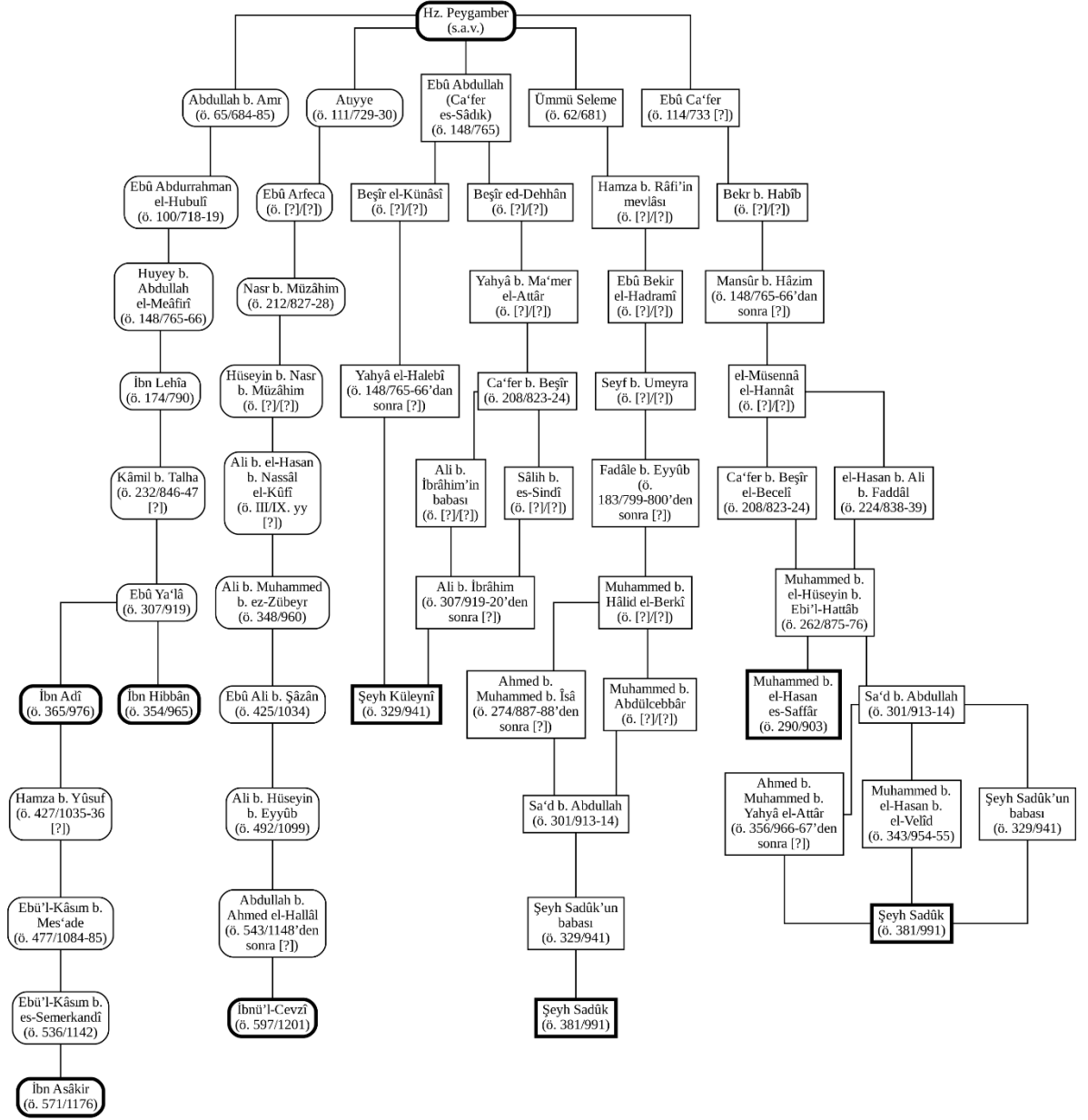

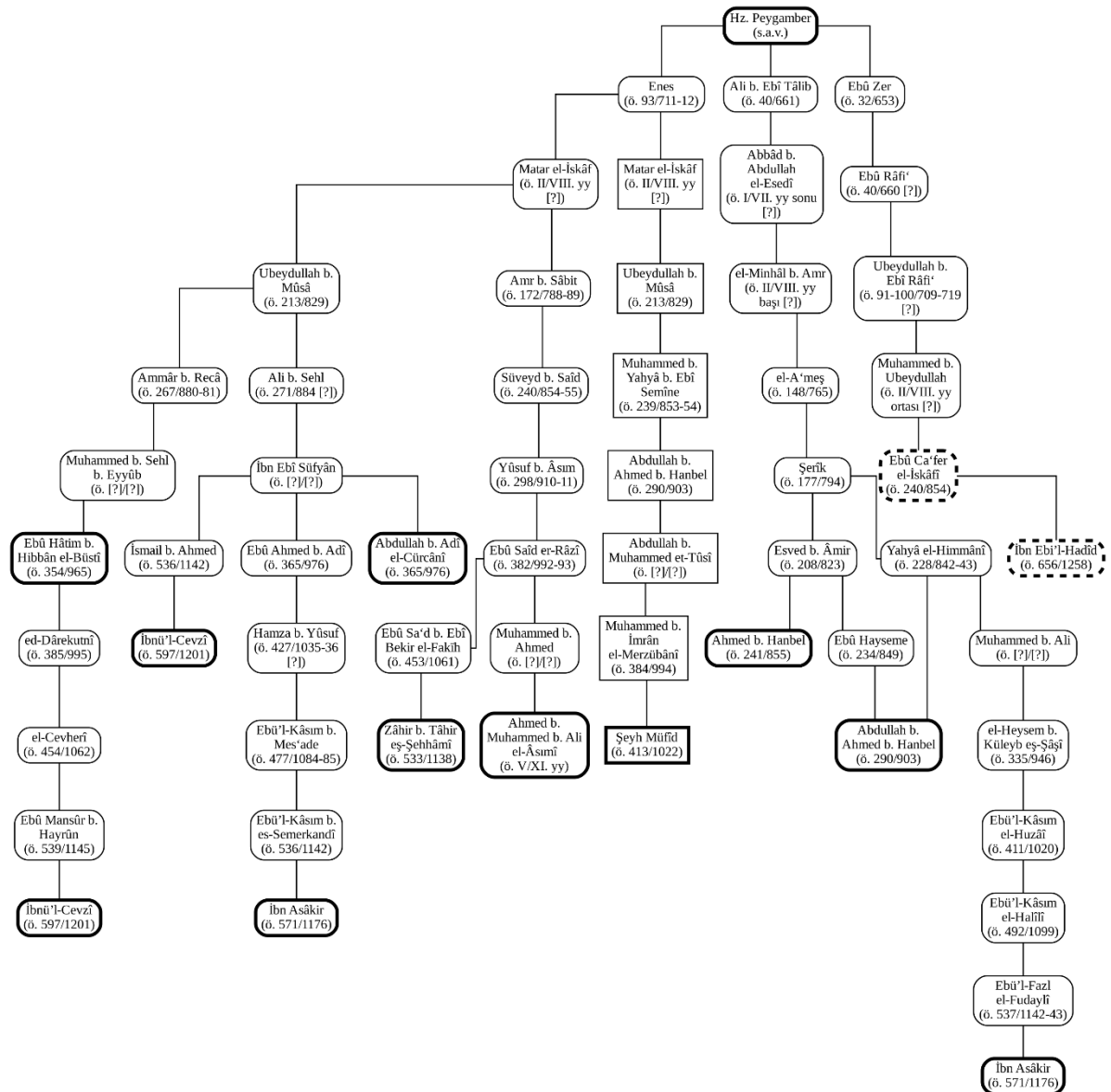
Şema: 26 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması

Şema: 27 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması

Şema: 28 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması

Şema: 29 Numaralı Rivayetin İsnad Şeması